

RESS ZOLTÁN

HONVÉDNÉVKÖNYVEK ÉS HONVÉDÖSSZEÍRÁSOK

Adalékok az 1848–49-es szabadságharc utóéletéhez és kultuszához

Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy az 1848–49-es szabadságharc egykori honvédjeinek emléket állító honvédnévkönyveket és összeírásokat megvizsgáljam. A Mikár Zsigmond által az utókorra hagyott névkönyvek alapműnek számítanak a honvédsorsokat és a honvédegyleti mozgalmakat kutatók számára, de nem ő volt az egyetlen, aki megpróbálta összeírni a még életben lévő 48-as veteránokat. Az 1860-as évektől a honvédegyleti mozgalomnak köszönhetően megszülető egyesületi névsorok és honvédlisták tekintetében azokat a munkákat vettem figyelembe, amelyek még élő 48-as honvédek neveit gyűjtötték össze. Ezek a források Bona Gábor 48-as honvédtisztek életpályáját feldolgozó munkáinak¹, Kovács István lengyel légiósok adatait tartalmazó köteteinek², illetve Demeter Lajos és Demeter László sepsiszentgyörgyi honvédnévkönyvének³ is fontos alapját képezik.

Fontosnak tartom megvizsgálni azokat a körülményeket és összefüggéseket, amelyek a honvédnévkönyvek megszületésére hatással voltak. A honvédegyleti mozgalmon belüli politikai töltetű botrányok, személyes ellentétek nem segítettek abban, hogy ezeket a munkákat nyugodt körülmények között, kellő alaposággal meg lehessen írni. Ezzel kapcsolatban az Országos Honvédegylet jegyzőjének, Mikár Zsigmondnak a két honvédnévkönyve (1869, 1891) kerül a középpontba. Ezeknek a gyűjtéseknek az elemzése mellett szeretném körüljárni annak a kérdését, hogy Mikár miért nem írta meg 1869-ben honvédnévkönyvének második kötetét, amelyben az altiszti és közhonvéd állomány névsora kapott volna helyet. Az 1891-es névkönyve esetén pedig a pótkötet elmaradásának kérdését érdemes megvizsgálni.

Mikár Zsigmond munkáin kívül számos honvédösszeírás született az általam vizsgált, 1860–1927 közötti időszakban. Ilyen volt Virányi (Virnau) Vilmos: *Honvédtiszti koszorú az 1848/9 évből*, Korponay János: *Abaujvármegye monographiája*, Morzsányi Sándor: *7000 igazolt, s életben lévő 1848/9-diki honvédtiszt névjegyzéke rang és betűszerint*, valamint Bernstein Béla: *Az 1848/49-iki magyar szabadságharc és a zsidók* című munkája. A kutatás előrehaladtával egyre több vármegyei és városi honvédegylet listájából táplálkozó mű kerül a látókörünkbe, ezáltal pedig egy

¹ Bona 1998–1999; Bona 2008–2009; Bona 2015.

² Kovács 2007. és Kovács 2015.

³ Demeter – Demeter 2008.

komplexebb kép tárul a kutató elé. Bona Gábor munkáiban már 1983 óta foglalkozik az általam bemutatott jegyzékek használatának problémáival, hiszen mind a *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban*, mind a *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban*, illetve a *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban* című kötetekben forráskritikát kaptak ezen honvédnévkönyvek. A honvédegyleti listák, összeírások, illetve az egyletek iratanyagába bekerülő igazolási eljárási dokumentumok sok esetben segítségünkre lehetnek abban, hogy egy-egy honvéd sorsáról átfogóbb képet kaphassunk. Fontosnak tartom ezt a kérdéskört alaposan körüljárni, mert így nemcsak a tiszti állomány életrajzi adatai pontosíthatók, egészíthetők ki, de esély mutatkozik az altisztek és a közhonvédek életpályájának rekonstruálására is.

A munkában megvizsgáltam a honvédegyleti igazolási rendszert és annak gyenge pontjait is, hiszen a honvédösszeírások alapját az igazolt honvédek képezték. Érdekes megnézni, hogy a Mikár-féle munkák mennyire igazodnak az igazolási hullámokhoz – az összefüggés kiválóan érzékelhető. Az utolsó honvédösszeírás, amelyet figyelembe vettem, a Honvédelmi Minisztérium 1926–1927-es kezdeményezése a még élő 48-as honvédek összeírására. Az Országos Honvédegylet 1924-re a tagok elhalálózása miatt megszűnt. Noha a minisztériumi összeírásnál már nem léteztek ezek a szervezetek, mégis figyelembe vették a honvédegyletek által igazolt honvédeket.

Kutatásom során szerettem volna beépíteni azokat a levéltári forrásokat, honvédegyleti listákat, amelyekből Mikár, Virányi, Korponay és a többiek dolgozhattak. Ezen céljaim csak részben voltak megvalósíthatók, és végül a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött dokumentumokat használtam fel reprezentatív mintaként. A jövőben szeretném kiegészíteni kutatásomat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, a vidéki levéltárakban és a különböző közgyűjteményekben előforduló honvédegyleti listák feltárásával.

Némileg külön egységként került a munkámba a Honvédmenház anyakönyvének elemzése, amelynek az az oka, hogy a Menház felvételi rendszerének is előfeltétele volt az igazolt 48-as múlt. Ez a forrás annyiban elkülönül a többitől, hogy egy intézmény lakóinak adatait tárja elénk, ugyanakkor ezáltal is szélesíti látókörünket.

Honvédigazolási eljárás

A honvédegyleti mozgalom 1861-es betiltását követően a honvédek összeírása is lekerült a napirendről egészen a kiegyezést követő újjáalakulásukig. Az egyleti tagság előfeltétele volt a honvédmúlt igazolása, s éppen ez tette lehetővé a későbbi honvédösszeírásokat. Az egykori honvédek a lakóhelyükhöz legközelebb eső városi, kerületi vagy megyei honvédegyletnél tudták a honvédigazolásukhoz szükséges 48-as múltju-

kat bizonyítani, a külföldön élő 48-asok esetében pedig a Buda-Pesti Honvédegylet⁴ végezte el a vizsgálatot és bocsátotta ki számukra az igazolást.⁵

A honvédigazolások kibocsátásának három korszakát pont a későbbiekben tárgyalt Mikár-féle honvédnévkönyvek alapján tudjuk meghatározni. Nagy valószínűséggel már 1861-ben is létezhetek honvédigazolások, hiszen például az akkor alakult Somogy megyei Honvédegylet alapszabályában is meghatározták, hogy ki számít igazolt honvédeknek. Sajnálatos módon egyelőre nem ismerünk 1867 előtti igazolást.⁶

Az első nagyobb igazolási hullám 1867–1869 között volt, amikor újra fel lehetett vállalni az egykori 48-as múltat, az igazolt honvéd státusz pedig a honvédsegélyezés előfeltételének számított. Mikár Zsigmond 1869-es munkája alapján nagyjából 60 000 főre tehető az ekkor még élő egykori 48-asok száma.⁷ Ezután a honvédegyleti mozgalmi élet visszaesésével párhuzamosan az igazolások száma is elenyésző volt egészen az 1890-es évekig, amikor a nyugdíj kérdésének megoldása igencsak sürgetővé vált az idős honvédek számára. Éppen ezért Mikár 1891-es honvédnévkönyvét nyugodtan tekinthetjük a második nagyobb időszak lenyomatának. A harmadik csoport illetve korszak pedig az ezután regisztrált honvédeket öleli fel egészen a Honvédelmi Minisztérium 1926–1927-es utolsó összeírásáig.⁸ A kért igazolásokat többnyire a honvédegyletek adták ki; ott, ahol már nem működött honvédegylet, a helyi törvényhatóságok kapták meg az igazolási jogot.⁹

A honvédtisztek igazolása, illetve honvéd múltjuk ellenőrzése viszonylag egyszerűbb volt, hiszen az igazolóbizottságok a tiszti kinevezési okmányok hiányában elfogadták a *Közlönynek* az illető kinevezését közlő lapszámát is, amely szerencsés esetben megkönnyítette az eljárást. A legénységi állomány és a hivatalos dokumentummal nem rendelkező tisztek esetében a Buda-Pesti Honvédegylet ajánlását követték a honvédegyletek: elegendő volt, ha az igazolást kérő meg tudta mondani hajdani parancsnokai nevét, fel tudta sorolni azokat az ütközeteket, csatákat, amelyekben részt vett. Különösen jó volt, ha valamilyen eseményre is emlékezett a szolgálatteljesítése idejéből. Miután az illető megfelelt e kritériumoknak, még két, már igazolt honvédek kellett megerősíteni, hogy valóban honvéd volt-e a szabadságharc idején. Ha teljesültek az előírt feltételek, akkor kiállították az igazolást, amelynek

⁴ Budapest 1873-as egyesítéséig a Buda-Pesti Honvédegylet névalak volt használatban, ezt követően a Budapesti Honvédegylet megnevezést használták.

⁵ *Farkas* 2017. 1020. o.

⁶ Segélyezőbizottmány alapszabályai 1861. Vö. *Ress* 2021. 117. o.

⁷ *Mikár* 1869.

⁸ Ez volt az utolsó összeírás, amelynek a célja a még élő 48-as honvédek számbavétele volt. Tíz hivatalosan elismert 48-as veterán tudta ekkor igazolni a szabadságharcos katonamúltját, egy részük a honvédegyletek által kiállított igazolással is rendelkezett. *Ress* 2013. 175–176. o.

⁹ *Farkas* 2015. 430. o.

elkészüléséről jegyzőkönyvet vettek fel. Az eljárást követően az illetőt hivatalosan is igazolt honvédek tekintették, és jogosulttá vált a segízésre, majd később a nyugdíjra.¹⁰

Sajnálatos módon ez a rendszer sem volt tökéletes, mert lehetőséget nyújtott a visszaélésekre, számos esetben utólag derült ki, hogy egy-egy személy, akit addig 48-as honvédek hittek, valójában maximum álmódozhatott arról, hogy a honvédség kötelékében harcolt. Gyakran egy-egy ellentmondás felgöngyölítése, illetve a születési anyakönyv előkerülése okozta az „*álhonvédek*” lebukását. De még így is számos olyan személy kerülhetett be Mikár Zsigmond 1891-es honvédnévkönyvébe, aki valójában sosem volt honvéd, viszont regisztrálva volt. Az igazolásokkal kapcsolatos visszaéléseket Harkányi Frigyes,¹¹ a Honvédsegélyező Bizottmány tagja is elismerte, utalva az Erdélyben történt tömeges visszaélésekre.¹²

Ezzel szemben rengeteg panasz érkezett a honvédegyletekhez az 1910-es években, mivel az igazolási rendszer sokaknak problémát okozott. Az igazolandó személyeknek továbbra is két tanúval kellett bizonyítaniuk a 48-as honvéd múltjukat, ami sok esetben kivitelezhetetlenné vált, mivel elfogytak azok a bajtársak, akik tanúskodhattak volna az adott személy mellett.¹³

Virányi Vilmos „Honvédtiszti koszorú”-ja

Az első honvédnévkönyv 1867-ben látott napvilágot Póri Ede nyomdájában. Virányi (Virnau) Vilmosnak *Honvédtiszti koszorú 1848/9 évből* című munkájával az volt a célja, hogy a szabadságharcban részt vevő honvédtisztek nevei fennmaradjanak az utókor számára, és hogy leszármazottjaik büszkék lehessenek hős 48-as felmenőikre. Virányi gyűjtése a *Közlöny* és a *Komáromi Lapok* című hírlap adatain alapult. Munkája nem tartalmazza az összes honvédtiszt nevét, mivel a szabadságharc során az előléptetéseket nem minden esetben tették közzé a hírlapokban. Ugyanakkor Virányi a bevezetőben maga tájékoztat arról, hogy nem vette figyelembe azon kinevezéseket, melyekhez nem lett katonai rendfokozat csatolva, vagy nem honvédtiszti kinevezések voltak.¹⁴

¹⁰ Az igazolás menetére lásd *A Honvéd*, 1867. 2. sz. (augusztus 12.); *Mikár* 1869. 2. o.; *Farkas* 2010. 534–535. o.

¹¹ Harkányi Frigyes báró 1826. április 26-án született Szegeden. A szabadságharc során nemzetőr-ként szolgált. 1867-től a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium kereskedelmi és vámosztályát vezette. 1870–1897 között szabadelvű, majd munkapárti országgyűlési képviselő, főrendiházi tag volt. MÉL I. k. 676. o.

¹² *Farkas* 2015. 430. o.

¹³ *Pesti Hírlap*, 1911. február 19. 65 o.

¹⁴ *Virányi* 1867. 3. o.

A kötetben Virányi közölte a neveket, rendfokozatokat, valamint a *Közlönyben* és a *Komáromi Lapok*ban megjelent kinevezések oldalszámát. Azon személyek neve mellett, akik a hírlapbeli felhívások feltételei szerint a szerző felé hivatalos tiszti okiratokkal tudták bizonyítani 48-as múltjukat, az „Igz.” (igazolt) rövidítés került.¹⁵

Mindkét típusú forrás beszerzéséhez külső segítséget vett igénybe a szerző. A *Közlönyök* esetében a Székesfehérvári Irattár példányait Horváth László és Kenessey Kálmán vármegyei alispántól kapta kölcsön, a *Komáromi Lapokat* Szinnyei József, az Aradon elítélt magyar honvédtisztek neveit – amely a mű függelékét képezi – Asbóth Lajos küldte meg Virányinak. Munkája elkészülésében segítségére volt Fekete János Fejér vármegyei főjegyző, Mészöly Farkas honvéd alezredes¹⁶, valamint Lovassy Sándor aljegyző is.¹⁷

A bevezetőből tudjuk, hogy Virányi a honvédnévkönyv kiadásához még 1861-ben látott hozzá, mégpedig aláírások gyűjtésével azon célból, hogy az előfizetői bevétel egy részéből a rokkant honvédeket, hadiözvegyeket és hadiárvaikat támogassa. Az 1861-es politikai változások a mű elkészülését is hátráltatták, így kiadása a kiegyezésig váratott magára. A bevétel negyed részét a szerző az I. Ferenc József által alapított Honvédsegélyező Alap¹⁸ gyarapítására ajánlotta fel.

Az Asbóth által megküldött függelékben az Aradon elítélt magyar honvédtisztek nevei szerepeltek, mégpedig ítéleteik fajtái szerint betűrendben felsorolva. A neveik, rendfokozatuk és tényleges büntetésük feltüntetése mellett számos esetben rögzítették a megváltoztatott ítéletet is. Az ítéletek fajtái között szerepelt a kötél általi halál, a lőpor és golyó általi halál, a várbörtön, a kényszersorozás és az elbocsátás.¹⁹

Virányi tervei szerint²⁰ a honvédigazolások lezárulása után pótkötetben közölte volna a kimaradt honvédek neveit. E tervről Bulla György²¹ a *Történelmi Lapok*ban közölt értekezéséből is tudunk, a kiegészítő kötet azonban nem valósult meg.²²

¹⁵ *Virányi* 1867. 3. o.

¹⁶ Mészöly Farkas (1815, Sárbogárd – 1888, Székesfehérvár). Az 1848–49-es szabadságharcban alezredesként az V. hadtest lovasdandárjának parancsnoka volt. A Fejér megyei Honvédegyelet tagja. *Bona* 2015. 2. k. 422. o.

¹⁷ *Virányi* 1867. 3–4. o.

¹⁸ Ferenc József és Erzsébet 1867-ben a nemzetől kapott koronázási ajándékot, 100 000 aranyat ajánlotta fel rokkant honvédek és honvédárvaik segélyezésére. Ezt az összeget az országgyűlés további 50 000 koronával kiegészítette. A Honvédsegélyező Bizottmány feladata volt 1867–1869 között összeírni a támogatásra jogosultakat, és eldönteni, hogy megítélhető-e részükre segély. Ez idő alatt 25 156 segélyezési kérvényt vizsgáltak meg, amelyből mindösszesen 6731-et teljesítettek. *Kovács* 2011. 365–366. o. és *Hermann* 1999. 127. o.

¹⁹ *Virányi* 1867. 229–240. o.

²⁰ Uo. 3. o.

²¹ Bulla György (1827, Usztye – 1898, Alsókubin), hadnagy az 51. honvédzászlóaljnál. Az 1890-es években az Árva megyei Honvédegyelet elnöke. *Bona* 1998–1999. I. k. 234. o.

²² *Történelmi Lapok*, 1892. július 1. 116–119. o.

A *Honvédtiszti koszorú* 1867 szeptemberére készült el, és a *Pesti Napló* előfizetői felhívása szerint október végén látott napvilágot.²³ Nem egész két hónappal korábban, az 1867. július 7-i országos honvédegyűlésen Mikár Zsigmondot bízták meg a honvédnévkönyv megírásával, így a Virányi által tervezett kiegészítések elkészítése elvesztette aktualitását.²⁴

Mikár Zsigmond életpályája

Mikár Zsigmond 1826–1827 körül született egy görög katolikus lelkész fiaként, Butyinyban,²⁵ eredetileg Mikán néven. Katonai pályáját 1845-ben önkéntesként a 9. (Miklós-) huszárezredben kezdte meg. A szabadságharc alatt ezredével a feldunai, később a VII. hadtest kötelékében harcolt a horvát betöréstől a világosi-szőlősi fegyverletételig. 1849. augusztus 10-től főhadnagyként szolgált, és ebben a rangban tette le a fegyvert.²⁶

A fegyverletételt követően kényszersorozták a császári-királyi hadsereg 1. huszárezredébe, ahol 1850-től hadnagyként szolgált. 1851 őszétől a hadsereg bécsi lovaglós-kolájába helyezték át, majd 1852-ben innen szerelt le.²⁷ A katonai pálya elhagyását követően emigrált.²⁸ Később istállómasterként dolgozott a dégi Festetics-uradalomban.

Mikár valószínűleg már az 1861-es honvédmozgalomban is szerepet vállalhatott, erre azonban csak következtetni tudunk.²⁹ A kiegyezést követően főjegyzője lett a Honvédegyetek Országos Egyesületének Központi Választmányának, de tiszteit csak az 1868-as Vidats–Mikár-ügy, illetve a Perczel-botrány kirobbanásáig töltötte be.³⁰ Mindkét eset alapjaiban rengette meg a honvédegyleti mozgalom egységét és határozta meg Mikár későbbi tevékenységét.

Mikár honvédnévkönyveinek háttéréhez elengedhetetlen, hogy ezeket a politikai töltetű botrányokat áttekintsük. A honvédegyleti mozgalom vezetésében szerepet játszó két egykori 48-as honvédtábornok, Perczel Mór és Klapka György igyekezett a honvédegyleteket kormánybarát irányba terelni. Mikár Zsigmond maga is Deák-párti nézeteket vallott, nem véletlenül számított Perczel bizalmi emberének. Ezzel szemben a legtöbb honvédegylet vezetésében a szélsőbaloldali ellenzéki politika hívei voltak többségben, ráadásul nézeteiket igyekeztek a honvédegyetek által érvényesíteni.³¹

²³ *Pesti Napló*, 1867. október 26. 3. o.

²⁴ *Farkas* 2010. 536. o.

²⁵ Butyiny falu Arad megyében, a mai Románia területén. 1910–1918 között Körösbökénynek nevezték. Román neve: Buttin.

²⁶ Sajat bevallása szerint alszázadosként fejezte be a szabadságharcot, ezen kinevezésének nyomát nem találtam.

²⁷ Szinyei József munkája szerint Mikár 1853 végén lépett ki az osztrák hadsereg soraiból. *Szinyei* 1902.; vö. *Bona* 1998–1999. 2. k. 491. o.

²⁸ *Szinyei* 1902.

²⁹ Uo.

³⁰ Részletesen lásd *Farkas* 2010.

³¹ *Szakács* 1973. 82–83 o.

A botrányt maga Mikár generálta az 1861-es Országos Honvédségélyező Egylet pénztárosa, Vidats János³² ellen folytatott nyomozásával a Pesti Takarékpénztárnál. Mikár azzal gyanúsította a szélsőbaloldali országgyűlési képviselőt, hogy elsikkasztotta az emigrációtól kapott pénzeket. A Mikár által kirobbantott politikai csatározás alapvető változásokat és megosztottságot hozott a honvédegyleti mozgalom életébe. Mikár a vádjait nem tudta bizonyítani, de tevékenysége nem maradt következmények nélkül, mivel a Központi Választmány szélsőbaloldali nézeteket valló 48-as honvédjei elérkezettnek látták az időt, hogy leszámoljanak vele. Az alkalmat az Országos Honvédegylet elnökének, Perczel Mórnak a távolléte szolgáltatta, aki a közös-ügyi tárgyalásokra utazott. Perczel háta mögött az alelnök, Beniczky Lajos összehívta a Központi Választmány ülését, melyen Mikár ellen vizsgálatot kezdeményeztek. Ennek eredményeként a végén felmentették a tiszttségéből.³³

Perczel a hazatérését követően megkísérelte józan belátásra bírni a feleket az 1868. március 25-én tartott Központi Választmányi ülésen, ahol megpróbálta visszavonatosítani Mikár felmentését.³⁴ Ekkor vált egyértelművé, hogy Vidats és Mikár ellentéte a honvédegyleti mozgalom vezetésében dülő, politikai töltetű hatalmi harccá szélesedett. Perczel feloszlatta a választmányt, és az országos vezetést a Buda-Pesti Honvédegyletre kívánta átruházni.³⁵ A Kossuth személye ellen intézett kirohanása³⁶ következtében Perczel elvesztette támogatottságát, és az 1868. május 4-i országos honvédegyleti üléseken megbuktatták.³⁷ Az 1867–1868 során felgyülemlett kölcsönös sérelmek hosszú évtizedekre meghatározták a honvédegyleti mozgalmon belüli ellentéte-

³² Vidats (Vidács) János (1826, Nagykomlós – 1873, Budapest), a márciusi ifjak egyike. 1848 augusztusában a Földváry-féle önkéntes zászlóalj főhadnagya volt. Szeptembertől a 14. honvédszászlóalj őrmestere, december 14-étől hadnagya. 1849 májusától Görgey Ármin különítményében harcolt; június 23-ától főhadnagyként a VII. hadtestben szolgált. Egy ideig vészbíróként tevékenykedett. A szabadságharcot századosi rangban fejezte be. A fegyverletételt követően várfogságra ítélték; 1853-ban kegyelemben részesült. A családi gyárban, az Első Magyar Mezőgazdasági Gépgyárban dolgozott, később annak vezetője volt. Az 1861-es, az 1865-ös és az 1868-as esztendőkből országgyűlési képviselőnek választották. 1861-ben Pest város tanácsnokaként, 1869-től a Ferenc József Takarékpénztár elnökeként tevékenykedett. A Buda-Pesti Honvédegylet tagja. A Honvédménház alapítója. 1873-ban a Takarékpénztár csődbe ment, és öngyilkosságot követett el. *Bona* 2008–2009. 2. k. 529. o.; vö. <https://www.honvedmenhaz.hu/parancsnokok/> (A letöltés időpontja: 2022. május 4.).

³³ *Farkas* 2010. 548–550. o.

³⁴ *Fővárosi Lapok*, 1868. április 4. 315. o.

³⁵ *Farkas* 2010. 551. o.

³⁶ 1868. március 29-én a Buda-Pesti Honvédegylet ülésén Perczel az Országos Honvédegylet elnökeként beszédet tartott, amelyben a szélsőbaloldalt tette felelőssé az őt és Mikárt ért politikai támadások miatt. Élesen kikelt Kossuth Lajos személye ellen is, yadul bírálva őt a „múltban elkövetett bűnei” miatt. (*Fővárosi Lapok*, 1868. április 4. 315. o.) Április 2-án *A magyarországi összes honvédegyletekhez* címmel közreadott kiáltványában kifejtette, a honvédügyre nézve káros, hogy a Központi Választmányon belül egyesek saját politikai érdekeit tartják szem előtt. A Központi Választmány február 10-én hozott döntéseit megsemmisítette, és szabálytalanul felkérte a Buda-Pesti Honvédegyletet az országos honvédegyleti összehívására. *Farkas* 2010. 553. o.

³⁷ Uo.

ket. Mikár a botrányt követően a Buda-Pesti Honvédegylet tagja és jegyzője maradt. Viszont az 1868-as affér hatással volt a *Honvéd schematizmus*, vagyis az 1868-ban még életben volt szabadságharcos főtisztek névkönyvének megírására, amellyel később részletesen foglalkozunk.

Mikár Zsigmond 55 éven keresztül tevékenyen részt vett a honvédegyleti mozgalom szervezésében, a 48-as emlékezet fenntartásában és ápolásában, valamint a Görgei-rehabilitáció³⁸ megszervezésében is. Személye rendkívül megosztó volt, számos ellenségre tett szert a mozgalmon belül, sok esetben a gyűlölködésbe átsapó személyes ellentétek ártottak a honvédegyleti mozgalomnak is. Nem egy alkalommal a hozzá fűződő vitás ügyek, botrányok a bíróságon végződtek. Az első névkönyv esetében a legénységi állományt felsoroló második kötet, második munkája esetében pedig a pótfüzetek nem születhettek meg a személyét övező folyamatos konfliktusok miatt.³⁹

Az idősödő Mikár élete alkonyán már sokat betegeskedett, és végül 1906-ban Budapesten hunyt el.

Mikár Zsigmond 1869-es összeírása

A kiegyezést követően újjáéledő honvédegyleti mozgalom 1867. július 7-én tartotta meg⁴⁰ az országos honvédgyűlést, amelynek helyszínéül a Fűvészkertet választották.⁴¹

Ezen az összejövetelen fogalmazták meg a honvédegyleti mozgalom legfontosabb célját, amely a honvédek erkölcsi, szellemi és anyagi állapotának javítása volt. A jelenlévők megegyeztek abban, hogy a következő országos honvédgyűlés alkalmával megválasztják a Központi Választmány vezetőségét és megalkotják az alapszabályt. Továbbá döntés született *A Honvéd* című folyóirat elindításáról és Mikár Zsigmond megbízásáról a honvédnévkönyv elkészítésére.⁴²

Mikár a fentebb kifejtett körülmények között kezdte el az anyaggyűjtést, és valószínűsíthető, hogy személyes ellentétei nem könnyítették meg a feladatát. *A Honvéd schematizmus, vagy is: az 1848/49-diki honvédseregből 1868-ban életben volt főtisz-*

³⁸ A Görgei rehabilitálásáról szóló nyilatkozatot első körben 207 honvédtiszt írta alá; később ez a szám 269-re emelkedett. Az aláírók között szerepelt számos olyan kiemelkedő vezető is, mint Klapka György vagy Gáspár András tábornok. *Budapesti Hirlap*, 1884. november 23., melléklet; valamint *Hermann* 2017.

³⁹ Lásd *Ress* 2020a. 211–219. o.

⁴⁰ Eredetileg 1867. október 6-án került volna megrendezésre, de ezt a Belügyminisztérium nem engedélyezte. *Farkas* 2010. 536. o.

⁴¹ *Farkas* 2010. 536. o. A Nemzeti Múzeum és a Nemzeti Színház közötti területet nevezték Fűvészkertnek, amely az elnevezését meghazudtolva ekkoriban ideiglenes építményekkel, italmérő helyekkel teli, rendezetlen terület volt.

⁴² Uo. 536–537. o.

tek névkönyve címen a pesti Kunosy és Réthy nyomdában készített munkáját végül Bakó Farkas⁴³ adta ki 1869-ben.

A korábban igazolt honvédek mellett Mikár felvette azoknak a nevét is az összeírásba, akik az anyaggyűjtés időszakában jelentkeztek az egyesületeknél, és hivatalos okmányok birtokában voltak.⁴⁴

Emellett Mikárnak fel kellett vennie a kapcsolatot a vidéki honvédegyletekkel, ahol sok esetben akadozott az együttműködés és csak sokszori kérésre szolgáltatott listát az egylethez tartozókról. Mikár éppen a névkönyv megírása közben keveredett politikai töltetű botrányba, amely nemcsak a honvédegyleti mozgalom egységére volt hatásos, de a honvédsematizmus elkészülését is hátráltatta. Mint a bevezetőben írja: „Nem teljesíthettem azonban az összeállítást olyformán, mint kívántam, t. ill.: hogy a csapat is, melynél létszámban álltunk, valaminthogy nem csupán az igazoló egyesület székhelye, hanem egyesek tartózkodási helye is fel legyen a névmutatóban jegyezve, de ez nem rajtam mullott, hanem a t. cz. egyesületeknek azon részén, mely csak a nevek egyszerűen, minden feljegyzés nélküli összeírását is csak sokszoros megkeresés, szólítás és unszolás után lett hajlandó elküldeni, s a mely egyesületek miatt, hogy egyformaság létezzék az egész munkálatban, a minden tekintetben jó akaró készséggel működött egyesületek fáradságát is figyelmen kívül kellett hagynom.”⁴⁵

Valószínűleg Mikár kitartásának és kapcsolati rendszerének köszönhető, hogy a sok esetben tapasztalt negatív hozzáállás dacára mégis sikerült megszereznie a szükséges adatokat. Noha a honvédnévkönyv létrejötté az összhonvéd érdekeket szolgálta, de elkészülését beárnyékolta az 1868-as botrányosorozat, amely nyomán személyes sérelmek és ellentétek, civakodások jellemezték a honvédegyleti mozgalmat. Néhány egyesület, mint például a Baranya vármegyei és a Szeged városi meg is szüntette magát,⁴⁶ míg mások passzív, alvó állapotba kerültek, mint például a Somogy megyei Honvédegylet.⁴⁷ Így a tervezett második, a legénységi állomány névsorát tartalmazó kötet megírása 1869-re kivitelezhetetlenné vált.⁴⁸

⁴³ Bakó Farkas a Somogy vármegyei Istváándiban látta meg a napvilágot 1826-ban. 1844-től hadfi volt az I. (Császár-) huszárezredben. 1848 júniusában a Délvidéken harcolt, augusztusban cs. kir. hadnaggyá léptették elő. 1849. január 9-én honvéd főhadnaggyá, január 20-án alszázadossá nevezték ki. Márciustól az I. hadtestben lévő ezredénél huszárkapitányként teljesített szolgálatot. Megkapta a Magyar Katonai Érdemrend 3. osztályú kitüntetését. A komáromi vár kapitulációját követően elkerülte a felelősségre vonást. Az 1850-es években szolgabíróként dolgozott Karádon. 1867-ben a Buda-Pesti Honvédegylet tagja volt. 1890-ben Torontál vármegye főlevéltárnokaként tevékenykedett Nagybecskerekén, 1892. május 16-án itt érte a halál. *Bona* 2008–2009. 1. k. 121. o.

⁴⁴ *Mikár* 1869. II. o.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ *Óriné Fodor* 1996. 203–204. o.

⁴⁷ Az egyesület aktivitása az 1870-es években szinte elhanyagolható, nem vesznek részt az országos honvédgyűléseken sem. Lásd Országos honvédgyűlés névjegyzékei, 1869–1884. HL VI. 14. 38. d.

⁴⁸ *Mikár* 1891. I. o.

Az adatgyűjtés során a Cegléd városi Honvédegylet egyáltalán nem adott életjelet magáról, ezért Mikár munkájában csak az egylet pontos neve, elnöke, alelnöke és a jegyző személye szerepel, de a tiszti névsor hiányzik. A válaszok hiányából Mikár azt a következtetést vonta le, hogy az egylet csupán névleg létezik, és lehetséges tagjai más környékbéli honvédegyleteknél vannak bejegyezve.⁴⁹ A Cegléd városi Honvédegyletről⁵⁰ tudjuk, hogy az 1867. október 28–29-én tartott országos honvédyűlésen Piros János főhadnagy⁵¹ és Sebő Antal főhadnagy⁵² képviselték.⁵³ Viszont Mikár nem járt messze az igazságtól, ugyanis hivatalosan a ceglédi honvédegylet csak 1897-ben alakult meg, a honvédegyletek közül a legkésőbb. A ceglédi szervezet történetének jövőbeni feltárása a honvédegyleti mozgalmakról alkotott képünket is árnyalni fogja.⁵⁴

Ami a névkönyv felépítését illeti, Mikár első helyen a még életben lévő 9 tábornok személyét közli,⁵⁵ majd az egyletek nevének ábécésorrendjében veszi sorra a honvédtiszteket. Összesen 87 aktív egylet szerepel a kötetben, de ha bele vesszük a ceglédi és kisküküllői szervezetet is, amelyeket csupán megemlít, akkor 89 szervezetről számol be.⁵⁶ Minden egyletet az akkor bejegyzett nevéen tünteti fel, és megadja székhelyét, elnökét, ahol lehetséges, az alelnökét és a jegyzőjét is. Emellett megemlíti azokat az emlékhelyeket és emlékműveket is, melyeket egy-egy egylet állított. Az egyletek tagjait tiszti rendfokozat alapján ábécésorrendben közli, és minden esetben feltünteti, ha az illető kitüntetéssel is rendelkezett. A könnyebb használat érdekében a névkönyvet névmutatóval látta el, így rendfokozat, név és egylet szerint is tudunk keresni a műben.⁵⁷

A névkönyvben összesen 5530 igazolt honvédtiszt neve szerepel, melyből 9 tábornok, 73 ezredes, 80 alezredes, 323 őrnagy, 1038 százados, 19 alszázados, 1459 főhadnagy, 2016 alhadnagyi rendfokozatban szerepel. A fennmaradó 513 főt a főtisztek,

⁴⁹ *Mikár* 1869. III. o.

⁵⁰ Ceglédi városi Honvédegylet, amely csak 1894-ben küldi be a tagnévsorát az Országos Honvédegyletnek. HL VI. 14. 11. d.

⁵¹ Piros János (1827, Cegléd – 1892, Cegléd). A szabadságharc során hadnagyi rendfokozatban szolgált a feldunai hadtestben, majd a Kmety-hadosztályban. *Bona* 1998–1999. II. 686. o.

⁵² Sebő Antal (1829, Pozsony – 1903, Budapest). Az 1848–49-es szabadságharc során főhadnagy volt. Megkapta a Magyar Katonai Érdemrend 3. osztályát. Uo. III. k. 131. o.

⁵³ Országos Honvédyűlésen jelenlevők névjegyzéke. HL VI. 14. 1. d.

⁵⁴ A honvédegyletek alakulási évei. Uo.

⁵⁵ Czetz János, Gáspár Endre, Görgei Artúr, Klapka György, Perczel Mór, Piquetti Gusztáv és Vetter Antal volt még életben a tábornokok közül 1868-ban. A felsorolásban tévesen szerepel Asbóth Lajos és Hadik Gusztáv neve, mert ők nem voltak tábornoki rendfokozatban. (*Mikár* 1869. I. o.) Emellett Mikár figyelmen kívül hagyta Wisoczky József honvédtábornokot, aki a névkönyv megírásakor még élt.

⁵⁶ Az egyletek pontos számáról és működéséről Mikár Zsigmond két honvédnévkönyve ad információt. Az 1869-es munkájában 89 egyletről számol be, 1891-ben 86-ról, de adatait kritikával kell kezelni, mert akadt papíron létező, de passzív egylet is, ilyen volt például a ceglédi. Ivánka Imre országgyűlési beszédében több mint 100 egyletről tett említést (Ivánka 1880. 348. o.), erre az állításra Novák Gusztáv reflektált felszólalásában, azt állítva, hogy 89 egyletnél sosem volt több. Novák 1880. 270–271. o.

⁵⁷ *Mikár* 1869. XVIII–XIX. o.

törzsorvosok, orvosok, gyógyszerészek, hadipénztárosok, hadbiztosok, hadbírók, tábori papok, számviteli tisztek, állatorvosok, lőszergyártisztek, zenekar-igazgatók, törzsfoglárók, felszerelési tisztek teszik ki.⁵⁸ A munka külön érdeme, hogy a regisztrált altisztek és közhonvédek számát is közli, ami további 36 441 igazolt honvédet jelent. A regisztrált legénységi állományú honvédek száma ennél jóval magasabb lehetett, ugyanis a már tárgyalt ceglédi egylet mellett további 14 esetben kizárólag a tisztí névsor szerepel. Azon egyletek, melyeknek teljes taglétszámáról nincs információnk, a következők: Belső-Szolnok vármegye, Bereg vármegye, Csíkszék, Gömör és Kishont vármegye, Komárom vármegye, Kraszna vármegye, Nógrád vármegye, Nyitra vármegye, Pozsony vármegye, Sáros vármegye, Tolna vármegye, Zemplén vármegye honvédegyletei, valamint a Szeged város és Udvarhelyszéki (Székelyudvarhely városi) szervezetek. A Mikár által közölt regisztrált honvédek száma a tisztekkel, altisztekkel és a közhonvédekkel együtt 41 971 főt tesz ki, ám az egykori honvédek 1868-as létszámát óvatosan kell kezelni, hiszen a már tárgyalt hiányos közlések mellett tény, hogy számos honvéd nem igazolta még ekkor magát. A névkönyv tartalmazza külön-külön egységként a mű írása közben elhunyt személyek névsorát és az időközben regisztráltak neveit is.⁵⁹

Mikár 1869-es névkönyvének megírása közben sok helyen nehezen olvasható szöveggel találkozott, így a nevek sokszor pontatlanul szerepelnek nála. Ez a probléma az 1891-ben közzétett munkájánál is megfigyelhető.⁶⁰

Mikár 1891-es honvédösszeírása

Az 1891-es munkája során Mikár az 1890-ben még életben lévő 48-as honvédek névsorát igyekezett közzétenni. Az első névkönyvhöz képest, ahol csak a tisztí állomány névsorát adta közre, a második honvédösszeírásban már az altisztek és a közhonvédek neveit is feljegyezte.⁶¹ A Pesti Könyvnyomda részvénytársaság által kinyomtatott *Honvéd-névkönyv* mintegy 30 000 regisztrált 48-as honvéd nevét tartalmazza. Mikár célja egyrészt az volt, hogy emléket állítson mindazoknak – a tisztektől a közhonvédekig –, akik a szabadságharcban vérüket hullatták a haza védelmében. Másrészt tudatosan olyan művet írt, amelyet a későbbiek folyamán elsődleges forrásként kezelhetnek a 48-as honvédekkel foglalkozó kutatók.⁶²

Mikár a könyve elején az Országos Honvédegylet Központi Választmányához címzett áttekintést közli, amelyben az első névkönyv folytatásának elmaradására is ma-

⁵⁸ A főtiszt kategória lefedi a százados, alszázados, főhadnagy, (al)hadnagy rendfokozatba tartozók összességét. Ezekben a rendfokozatokban szolgálóknak a megfelelő helyen kellene szerepelniük, de Mikár nem vette a fáradságot, hogy alaposan rendbe tegye a tisztí állomány névsorát.

⁵⁹ Bővebben lásd *Mikár* 1869.

⁶⁰ *Mikár* 1869. XVIII–XIX. o.

⁶¹ *Mikár* 1891.

⁶² Uo. XIV–XV. o.

gyarázattal szolgál, utalva az 1868-as eseményekre: „Követnie kellett volna ezt az altisztek és közhonvédek névkönyvének, ennek azonban, fájdalom, a fátum megzavarván egyleti életünk szép folyását, el kellett maradnia.”⁶³

A könyv felvezető részébe becsatolta a Honvédegyetek Országos Egyesületének Központi Választmánya 1891. május 23-i jegyzőkönyvét, amelyben jóváhagyták kérelmét, hogy könyvét a választmánynak és az elnöknek ajánlhassa fel.⁶⁴ A névkönyvben e választmány elnöke, Tisza László⁶⁵ és két alelnöke, Degré Alajos,⁶⁶ illetve illenczfalvi Sárkány József is üdvözölte Mikár munkáját.⁶⁷

Mikár az 1883-as évet jelölte meg a honvédegyeleti mozgalomban bekövetkezett változás évének, amikor az Országos Honvédegyelet elnöke Tisza László lett, aki Tisza Kálmán miniszterelnök rokonaként kormánypárti volt. Ugyanitt tesz említést a kiegyezés utáni időszakban meglévő honvédegyletekről, amelyeknek a számát 86-ra tette.⁶⁸

Mikár kitért arra, hogy miért éppen most állt neki a mű összeállításának: az Országos Honvédegyelet azon okból, hogy a honvédegyezést minél nyomatékosabban tudja képviselni a hivatalos szerveknél, bekérte az összes honvédegyelet névjegyzékét. Mivel az összeírás lebonyolítása komolyabb feladatnak bizonyult, ezért szükség volt egy olyan személyre, aki összefogja és koordinálja a feladatot, így esett a választás Mikárra, aki már végzett hasonló gyűjtőmunkát.⁶⁹

Mikár a névkönyv szerkesztése közben hiányosságokat tapasztalt számos vidéki honvédegyelet névsor- és taglétszám-nyilvántartásában. Hosszas levelezések ellenére sem mindenhol sikerült összegyűjtenie a kívánt adatokat, ezért bizonyos helyeken a törvényhatóságokat kellett megkérnie, hogy segítsenek összeírni a még életben lévő honvédeket az adott területen. Ezeket a levelezéseket külön-külön mindegyik szervevel le kellett folytatnia. Mikár köszönetet mondott mindazon törvényhatóságoknak, polgármestereknek és alispánoknak, akik segítették munkájának elkészülését. Innen tudunk következtetni, hogy mely egyesületek adatszolgáltatásával akadtak gondok. Ezek a következők: Abaúj megyei, Baranya megyei, Bács megyei, Békés megyei, Csanád megyei, Csongrád megyei, Esztergom megyei, Fogaras megyei, Győr megyei, Hont megyei, Kecskemét városi, Komárom megyei, Körmöcbánya városi, Krassó városi, Liptó megyei, Nagyszében városi, Pozsony városi és megyei, Szabolcs megyei, Szepes megyei, Szolnok–Doboka megyei, Szilágy megyei, Tolna megyei, Udvarhely városi,

⁶³ Mikár 1891. I. o.

⁶⁴ Uo. III. o.

⁶⁵ Tisza László (1829, Geszt – 1902, Gmunden). Az 1848–49-es szabadságharcot alszázadosi rendfokozatban fejezte be. A Torda megyei Honvédegyelet elnöke, 1883–1893 között az Országos Honvédegyelet elnöki tisztségét is betöltötte. *Bona* 2008–2009. II. k. 460. o.

⁶⁶ Degré Alajos (1819, Lippa – 1896, Budapest). Az 1848–49-es szabadságharcot alszázadosi rendfokozatban fejezte be. A Vác városi Honvédegyelet elnöke, az 1890-es években az Országos Honvédegyelet alelnöke. Uo. I. k. 273–274. o.

⁶⁷ Mikár 1891. IV–IX. o.

⁶⁸ Uo. I. o.

⁶⁹ Uo. XV–XVI. o.

Ugocsa megyei, Vas megyei, Zala megyei. Ezen egyletek közül számos ekkor, a törvényhatóságok fellépése miatt alakult újjá. Mikár tudomása szerint a bejegyzett összesen 86 honvédegylet közül nagyon sok inaktív állapotban volt.⁷⁰

Az egyletek felsorolási sorrendje megegyezik az 1869-esével, de kimaradt a szervezetlen állapotban lévő Cegléd városi Honvédegylet. Szintén megtartotta az 1869-es munkában használt névalakokat, hogy könnyebben össze lehessen hasonlítani a két művet.

Miként az 1869-es munkája során, Mikár ezúttal is számos problémával szembesült. Az egyik legnagyobb gondot a honvédegyletek által sokszor nehezen olvasható kézírással megküldött listák elolvasása jelentette. Mikár bevallja, hogy egy-egy névvel kapcsolatban maga is bizonytalan volt. S valóban, a Mikár-féle munkák egyik legnagyobb hibája, hogy a felsorolt nevek sok esetben pontatlanok, sőt nem egyszer hibásan szerepelnek. Viszont a szerző védelmében meg kell említeni, hogy ezt a hatalmas gyűjtőmunkát egyedül végezte.⁷¹

Tovább nehezítette a dolgát, hogy csak a regisztrált honvédek nevét tudta közölni, viszont ekkor még számos egykori 48-as honvéd nem érezte szükségét annak, hogy igazolja magát.⁷² Ennek többféle oka lehetett. Egyrészt voltak olyanok, akik megfelelő egzisztenciával illetve nagy családdal rendelkeztek, emiatt nem érezték szükségesnek a regisztrációt. Erre kiváló példa Fischl József esete, aki az egyik utolsó 48-as honvéd volt és csak a hivatalosan utolsónak tekintett Lebó István 1928-ban bekövetkezett halála után igazolta magát a hatóságoknál mint egykori őrmester. Kiderült, hogy Fischl a családja tartotta el, így nem volt szüksége sem a segélyezésre, sem pedig a 48-as nyugdíjára.⁷³

Mások távol maradtak a honvédügyektől, de voltak, akik személyes, esetleg vallási okokból nem regisztráltak. Akadtak olyan személyek is szép számmal, akik írástudatlanként nem értesültek róla, miként tudnák magukat igazolni. Az egykori honvédek hírnevének fedhetetlensége miatt azon személyek is hiányoztak a regisztrált 48-asok taborából, akik méltatlanná váltak a honvéd névre, vagy bűncselekményt követtek el.⁷⁴

A névkönyv közli a Honvédegyletek Országos Egyesületének Központi Választmányára névsorát,⁷⁵ majd az életben lévő 4 honvédtábornok nevét (Czetz János, Görgei Artúr, Klapka György és Perczel Mór).⁷⁶ Ezután az egyletek ábécésorrendjében haladva feltünteteti minden szervezet elnökét, alelnökét és jegyzőjét, és rövid leírást ad az egyleteket alapító személyekről. A honvédegyleteken belül a honvédek neveit a csökkenő sorrendben felvett rendfokozatok alapján, azokon belül betűrendben tünteti

⁷⁰ Mikár 1891. XVI–XVII. o.

⁷¹ Uo. XVIII–XIX o. és *Ress* 2013. 174. o.

⁷² Mikár 1891. XVIII–XIX. o.

⁷³ *Bonhardt* 2007. 40. o. és *Ress* 2020b. 9–11. o.

⁷⁴ *Farkas* 2015. 430. o.

⁷⁵ Mikár 1891. XXI–XIII. o.

⁷⁶ Uo. 1. o.

fel, közölve lakhelyüket, ahol lehetséges, foglalkozásukat, és akinél volt ilyen, ott a ki-tüntetéseiket. A névkönyv végén pedig helyet kaptak azok a honvédek is, akik kima-radtak az összeírásból, de még a kötet megjelenése előtt jelentkeztek Mikárnál. Az ő adataikat is ugyanazon szisztéma szerint tette közé.

Mikár honvédnévkönyve 1891 szeptemberében jelent meg, a tervezett időponthoz képest késve, mivel a terjedelem meghaladta az eredetileg számított 35 ívet – végül 46 íves kiadvány lett belőle.⁷⁷

Kortársak kritikái Mikár 1891-es honvédnévkönyvéhez

A *Pesti Napló*ban 1891. augusztus közepén Mikár azt nyilatkozta, hogy mióta a Honvédegyetek Országos Egyesületének Központi Választmányába beválasztották, fo-lyamatos rágalomhadjáratnak van kitéve. Megírta, hogy kérdőre vonták őt, mivel Morzsányi Sándor, ki maga is jegyzett honvédösszeírást, egy körlevélben azt állította, hogy Mikár 1000 forintot kapott az Országos Honvédsegélyező Bizottságtól a honvédnévkönyv összeállításához. Emellett számon kérték a mű megjelenésének csúszása miatt is. Mikár határozottan tagadta az ellene felhozott vádakat, és megnyugtatta az előfizetőket, hogy még augusztusban megjelenik a mű.⁷⁸

Mikár Zsigmond 1891-es honvédnévkönyvét már kortársai, egykori bajtársai is ko-moly bírálattal illették. A honvédek egy része elégedetlen volt, mivel számos név hi-ányzott a kötetből, és az összeállítás módját is komoly kritikák érték. Krivácsy József egykori 48-as ezredes például felhívást tett közzé az öreg honvédekhez és azok család-jaihoz, hogy a még életben lévő vagy már elhalt honvédek neveit küldjék el számára, amiket indoklása szerint egy új honvédnévkönyv elkészítéséhez használnak fel.⁷⁹

Ezen a ponton érdemes megvizsgálni Krivácsy és Mikár személyes kapcsolatát, hogy választ kapjunk arra a kérdésre, vajon mért szeretett volna Krivácsy „ellen-honvédnévkönyvet” készíteni. A két egykori honvédtiszt 1892-re több évtizedes „jó vi-szonyt” ápolt egymással, oda-vissza mindent elkövettek, hogy a másik felet rossz szín-ben tüntessék fel. Nézeteltérésük alapja a már említett 1868-as Vidats–Mikár-ügyre⁸⁰ vezethető vissza. Mikár és Krivácsy ellentéte a honvédegyleti mozgalom két meg-határozó alakjaként magára a mozgalomra is rossz fényt vetett. Krivácsy több éven keresztül volt az Országos Honvédegylet elnöke, Mikár pedig többször volt annak főjegyzője. Az eredetileg politikai nézetükből fakadó ellentétük sokszor botrányba fulladt, és számos esetben bírósági ügy lett belőle. Ezen okok mind az 1869-es *Honvéd*

⁷⁷ *Bereg*, 1891. augusztus 2. 4. o.

⁷⁸ *Pesti Napló*, 1891. augusztus 19. 3. o.

⁷⁹ *Budapest*, 1892. április 17. 5. o.

⁸⁰ *Farkas* 2010. 544–551. o.

schematizmus 2. kötetének, mind pedig az 1891-es *Honvéd-névkönyv* pótkötetének az elkészülését lehetetlenné tették.⁸¹

Mikár honvédnévkönyvével kapcsolatban már a kortársak is hiányolták a betűrendes mutatót. Csakhogy a kötet költségvetése viszonylag szűkösnek számított, és ez Mikárt is korlátok közé szorította.⁸²

A *Budapesti Hírlap* hasábjain egy újabb, 1892-ben megfogalmazott kritikára bukkanhatunk. Ebben Mikárnak azt vetették a szemére, hogy csak olyan személyeket kellett volna felvennie, akiket valamelyik honvédegyelet jelentett le, mivel rendkívül sok a csaló, sok az „álhonvéd”.⁸³

A kritikák megtették a hatásukat, mert Mikár közleményben jelezte, hogy még mindig érkeznek hozzá újabb és újabb jelentkezők, de ezeknek nagy része nem tudja bizonyítani hitelesen honvéd múltját. Mikár azzal a kéréssel fordult ezekhez a személyekhez, hogy igazolják magukat a legközelebbi honvédegyeletnél, vagy küldjék meg számára a honvédegyeleti igazolványukat egy, a visszaküldéshez szükséges bélyeggel együtt.⁸⁴

A *Történelmi Lapok* hasábjain jelent meg Bulla György *A honvédek statisztikája. Észrevételek a Honvéd-Névkönyvhöz* című rövid esszéje. Bulla a statisztika szempontjából vette vizsgálat alá Mikár 1891-es munkáját, írásán érződik az eltérő politikai nézőpontból fakadó ellenérzés. Bulla állításait igyekszik konkrét példákkal és érvekkel alátámasztani, az 1880-as népszámlálási adatokat ütköztetve Mikár 1891-es könyvének adataival, csak hogy Bulla gyakran hibás adatok alapján vezeti végig a gondolatmenetét. Olyan alapvető tényeket nem vett figyelembe, mint például a székely területek magasan átlag feletti honvédállítása. Bulla számításai alapján Háromszék vármegye 341 737 fős lélekszámra 5365 még élő honvédet számlált – a szerző túlzásnak érezte, hogy minden 63. személynak honvédek kellett volna lennie, pedig ez a szám nem állt messze a valóságtól.⁸⁵

Bulla konkrét személyeket is felsorol Mikár munkájából, akik biztosan nem voltak honvédek, továbbá olyan példákat is hoz, amikor egy adott illető több honvédegyelet névsorában is szerepel. További kritikai észrevételként említette meg, hogy Mikár a Fogaras megyei Honvédegyelet elnökét, Göllner Antalt halottként tüntette fel⁸⁶, pedig 1892-ben Kolozsváron élt.⁸⁷

Bulla a honvédség egykori létszámát 160 000 főre becsülte, akik többnyire a 20–39 éves korosztályból kerültek ki.⁸⁸ Mikár 42 évvel a szabadságharc leverését követően

⁸¹ *Ress* 2020a. 171–178. o.

⁸² *Fővárosi Lapok*, 1891. október 14. 2092. o.

⁸³ *Budapesti Hírlap*, 1892. június 15. 4. o.

⁸⁴ *Budapest*, 1892. február 16. 6. o.

⁸⁵ *Történelmi Lapok*, 1892. július 1. 117–118. o.

⁸⁶ *Mikár* 1891. 146. o.

⁸⁷ *Történelmi Lapok*, 1892. július 1. 117–118. o.

⁸⁸ *Ress* 2020b. 7. o.

még mintegy 30 000 főt az életben levőkhöz sorolt. Bulla kétségbe vonta a *Honvéd-névkönyv*ben szereplő létszámot, és további vizsgálatokat folytatott. Egyrészt megnézte Virányi 1867-es művét és annak pótkiadását, valamint egy megjelent munkát, az *1848–49-iki igazolt s még életben lévő honvéd-tisztek névsorát*. Arra volt kíváncsi, hogy hány olyan személy szerepel Mikár művében, amelyek ezekben is előfordulnak. A számok alapján arra a következtetésre jutott, hogy Mikár kötetébe nemzetőrök is bekerültek, és azoknak nincs helye egy honvédnévkönyvben.⁸⁹

Végezetül Szedlák Mátyás⁹⁰ az *Alkotmány* hasábjain Bernstein Béla *Az 1848/49-iki magyar szabadságharcz és a zsidók* című könyvéről írt értekezése kapcsán tért ki Mikár 1891-es honvédnévkönyvére, mivel Bernstein az adatait Mikár munkájából egészítette ki. Szedlák azt állítja, hogy a honvédegyletek sok esetben a nemzetőröket is honvédként igazolták, akik így nyugdíjban is részesülhettek. Emiatt Mikár könyvébe rengeteg álhonvéd kerülhetett be.⁹¹ A válasz Szedlák kritikájára 15 hónappal később érkezett. Ebben Mikár visszatamadott, és kérdőre vonta Szedlákot, hogy mivel tudja bizonyítani, hogy a honvédegyletek 1867-ben nemzetőröket honvédként igazoltak. Felkérte, hogy nevezzen meg minél több ilyen személyt. Mikár kikelt magából, hogy Szedlák „kofic” (vagyis haszontalan) munkának titulálta honvédnévkönyvét, és felszólította kritikusát, mutasson a világban még egy olyan munkát, ahol 40 év távlatból egy fegyveres konfliktus még életben lévő katonáit név, rendfokozat és lakhely feltüntetésével megörökítették.⁹²

Szedlák viszontválaszában emlékeztetett, hogy évekkal ezelőtt megtette a *Hazánk* és az *Alkotmány* hasábjain azt, amire Mikár kérte. Szedlák kemény kritika alá vette az 1891-es honvédnévkönyv Budapesti Honvédegyletre vonatkozó részét, azt állítva, hogy a majd' 4000-es névsor tele van álhonvédekkel: a feltüntetett 1030 honvédtiszt azt jelenti, hogy egy tisztre 3 altiszti és legénységi állományú honvéd esik. Szedlák azt állítja, hogy a tisztek kétharmada nem volt honvéd, csak nemzetőr. Ugyanakkor a cikkből kiderül, hogy a két szerző között személyes ellentétek is fennállnak, hiszen Szedlák odavágja Mikárnak, hogy a szokott erőszakos személyeskedéssel próbálta elűtni a dolgot. Szedlák végezetül leírja, hogy 1873-ban Krivácsy József és Ivánka Imre kijelentette, hogy a honvédség kétharmada álhonvéd, és emiatt újabb igazolást akartak kezdeményezni.⁹³

Az 1891-es honvédnévkönyvet ért kritikák egy részének volt valóságalapja, viszont valamennyi támadás Mikár munkájával szemben személyes sérelmekből fakadt.

⁸⁹ *Történelmi Lapok*, 1892. július 1. 118–119. o.

⁹⁰ Szedlák Mátyás (1820, Nagyvárad – ?) tüzérhadnagy. 1867-ben a Buda-Pesti Honvédegylet, 1890-ben az Arad városi és megyei Honvédegylet tagja. *Bona* 1998–1999. III. k. 242–243. o.

⁹¹ *Alkotmány*, 1900. szeptember 19. 2. o.

⁹² Uo. 1902. június 21. 7. o.

⁹³ Uo. 1902. február 13. 6. o.

További 48-as honvédösszeírások

A *Budapesti Hirlap* hasábjain 1895-ben megjelent hírből tudjuk, hogy Békés vármegye alispánja összeírattatta a megye területén még életben lévő 48-as honvédeket. Ezen összeírás pontos névsorát sajnos nem ismerjük, de tudjuk, hogy 789 személyt tartalmazott a lista, amelyből 118 fő vagyontalan, munkaképtelen volt.⁹⁴

Ezt a listát Oláh György közölte *Békésvármegye 1848–1849* című művében. Oláh 1892-es munkája hiányosnak tekinthető, mert az összeírások során nem minden település jelölte meg, hogy az adott honvéd mely zászlóaljban küzdött a szabadságharc alatt. Az összeírás a településen besorozott honvédek neveit tünteti fel, néhol a családi állapotáról, az alakulatáról, a rendfokozatáról, a foglalkozásáról és későbbi sorsáról is közöl információt. Abban az esetben, ha a besorozott katona nem a megye szülőltje volt, a születési helyét is feltüntették.⁹⁵

Oláh összesen 3326 főt említ meg munkájában, ezek településenkénti eloszlása: Magyargyula 358, Németygula 74, Békéscsaba 350, Békés 405, Szarvas 354, Oroszáza 222, Mezőberény 169, Gyoma 154, Endrőd 143, Tótkomlós 113, Szeghalom 148, Füzesgyarmat 129, Vészto 66, Öcsöd 126, Körösladány 102, Békésszentandrás 68, Köröstarcsa 95, Doboz 62, Újkígyós 20, Kétegyháza 65, Bánfalva 33, Nagyszénás 20, Gyulavári 50 személy.⁹⁶

A következő névsor, amit ismerünk, a Bereg megyei Honvédegylet 1896-os összeírása, mely eredetileg 277 honvéd nevet tartalmazta. A névsor betűrendben közli a tagok nevét, kiegészítve az életrajzi adatokkal. Az eredeti összeírásban szereplő személyeknél feltüntették az adott illetőnek a névjegyzékben található sorszámát. Az összeírást közreadó tanulmány⁹⁷ végén megjegyzésként helyet kapott Lehoczky Tivadar 1881-ben írt munkája, a *Beregvármegye monographiája* 1. kötetében fellelhető igazolt honvédek jegyzéke is.

1898-ban jelent meg Bernstein Béla *Az 1848/49-iki magyar szabadságharc és a zsidók* című könyve, amelyben a szabadságharc zsidó honvédjeinek névsorát tette közzé a szerző. Bernstein az adatgyűjtéshez komoly levéltári kutatásokat végzett, emellett felhasználta az általa fellelt 1848–1849-es hírlapokat is. A névkönyv összeállításához Horváth Mihály, Gracza György, Gelich Richárd és Hegyesi Márton munkásságát is alapul vette. Bár a szerző külön nem tesz említést róla, de a zsidó honvédnévsort minden bizonnyal Mikár 1891-es honvédnévkönyve alapján egészítette ki.⁹⁸

A Bernstein által közölt zsidó honvédnévsorban összesen 722 név található: 8 őrnagy, 28 százados, 27 főhadnagy, 73 hadnagy, 3 törzsorvos, 29 főorvos, 14 alorvos, 2 tábori

⁹⁴ *Budapesti Hirlap*, 1985. április 28. 7. o.

⁹⁵ Oláh 1892. 420. o.

⁹⁶ Uo. 525. o.

⁹⁷ *Csatáry* 1995. 144–204. o.

⁹⁸ *Bernstein* 1898. 3–5. o.

lelkész, 98 őrmester, 103 tizedes és 337 közhonvéd. Rendfokozat szerint csoportosítva, ábécésorrendben szerepelnek nála az egykori honvédek. Az adott személyek neve mellett a lakhelyet mindig feltüntette, más adatokat, mint például a foglalkozást, az emigráció vagy az elhalálozás tényét nem mindig közölte. Bernstein munkáját Mikáréhoz hasonlóan erős kritikával érdemes kezelni, adatai sokszor pontatlanok, megbízhatatlanok.⁹⁹

A *Budapest* című újság számolt be 1901-ben arról, hogy az Országos Honvédegyelet akkori elnöke, báró Podmaniczky Frigyes felhívást intézett a vármegyék vezetőihez, hogy írják össze hitelesen a megyéjükben még élő 48-as honvédeket.¹⁰⁰ Arról, hogy ezen felhívás milyen eredménnyel járt, és hogy születtek-e belőle újabb honvédösszeírások, sajnos nem tudunk.

A honvédösszeírások sorából némileg kilóg a Plohn-féle fényképgyűjtemény, de fontosnak tartom megemlíteni, mert annak a katonarétegnek állít emléket és őrzi meg ezáltal a nevüket, amelynek tagjairól a Mikár-féle 1891-es munkán és néhány honvédegyeleti taglistán kívül nem nagyon maradt fenn adat. Létrejöttének előzménye, hogy 1902-ben a Kolozsvári Erekllye Múzeum Kossuth Lajos születésének 100. évfordulójára a még életben lévő egykori honvédek portréiból kiállítást szeretett volna rendezni. A múzeum felhívást tett közzé a fényképészek számára, hogy készítsenek portrészorozatot. Plohn József¹⁰¹ hódmezővásárhelyi fotográfus 1903-ban 154 egykori, javarészt hódmezővásárhelyi 48-as honvédről készített fényképet. A modellt álló honvédek közül 89 főt sikerült beazonosítani, 56 személy kilétét egyelőre homály fedi.¹⁰² A fényképek ma a Tornyai János Múzeum Plohn-hagyatékában találhatók.

Az általam ismert utolsó olyan 48-as honvédösszeírás, melynek során kísérletet tettek a még életben lévő 48-as honvédek megtalálására, 1926–1927 folyamán készült. 1926. június 8-án a Honvédelmi Minisztérium 3645/1926 elnöki számú körrendeletével felhívást intézett a vármegyék alispánjaihoz, a szabad királyi városok és a törvényhatósági joggal felruházott városok polgármestereihez, hogy mérjék fel, vajon hány 48-as honvéd él még az igazgatási területükön. A felhívás oka az volt, hogy az utolsó honvédet a nemzet halottjaként Budapesten, országos ünnepség keretében, katonai tiszteletadással kívánták eltemetni a számára fenntartott pesti díszsírhelyen. Az összeírt honvédekről a következő adatokat kellett megadni: név, rendfokozat, életkor, születési év, lakhely, egészségi állapot, valamint a megjegyzések rovatba, hogy részese-e nyugdíjban.¹⁰³

⁹⁹ Bernstein 1898. 174–188. o.

¹⁰⁰ *Budapest*, 1901. február 26. 6. o.

¹⁰¹ Plohn József 1869. július 7-én született Makón. 1911-ben megörökölte apja fényképészműhelyét. Előszeretettel készített fényképeket tanyákról, mezőgazdasági munkákról, állatokról és néprajzi tárgyokról. 1922-ben hat egységből álló album-sorozatot állított össze munkáiból. 1944. július 7-én hunyt el Németországban. <https://hodmezovasarhely.hu/plohn-illes-es-plohn-jozsef-fenykep-esz-munkassaga-es-hagyateka/> (A letöltés időpontja: 2020. április 23.)

¹⁰² Plohn 1992. 5–6. o.

¹⁰³ MNL OL GYMSM SL. IV/B. 409. Sopron vármegye alispáni iratai 1872–1950. 449. d. 5072./1927. sz. Rendelet az 1848–49-i utolsó honvéd ünnepélyes eltemetése tárgyában; vö. Ress 2000b. 13–14. o.

Az 1927-re elkészült minisztériumi nyilvántartásban 10 honvéd szerepelt: Khun Jakab közhonvéd (Mátészalka), Konkoly István közhonvéd (Ócsa), Fluck Gusztáv tizedes (Albertirsa), Lebó István közhonvéd (Pest), Batka Gáspár közhuzsár (Kecskemét), Lirik Lipót tizedes (Isaszeg), Nyiri János közhonvéd (Dévaványa), Kun Péter közhonvéd (Nagyszakács), Szabó Gábor közhonvéd (Szarvas) és Szőke István (Szécheny).¹⁰⁴

Az anyaggyűjtést minden bizonnyal közösen végezték a Hadtörténelmi Levéltár, illetve a Hadtörténelmi Múzeum munkatársai az 1848/49-es szabadságharc még élő tanúival egyébként is szoros kutatói kapcsolatot tartó Aggházy Kamil vezetésével. Aggházy előszeretettel beszélgetett az egykori 48-as honvédekkel a Honvédmenházban, és a korszakkal foglalkozó szakemberként kellő kritikával meg is tudta szűrni az információkat. A múzeum és a levéltár néhány évvel korábban, 1920. május 23-án szervezte meg a budavári honvédünnepet, amelyen a Honvédmenház öreg veteránjai is részt vettek.¹⁰⁵ Mi sem volt tehát természetesebb, mint hogy a két honvédségi háttérintézmény munkatársai aktívan közreműködtek az utolsó olyan honvédlista összeállításában, amely akkor keletkezett, amikor még az érintettek közül néhányan életben voltak. Az már nem rajtuk múltott, hogy bár a listán szereplők közül Lebó István halálakor még Khun Jakab és Szőke István is életben volt, a Honvédelmi Minisztérium végül Lebót tekintette az utolsó honvédeknek.¹⁰⁶

Honvédegyleti nyomtatott honvédnévsorok

A kiegyezést követően meg- illetve újjáalakult honvédegyletek igyekeztek nyilvánításba venni a tagokat. Ennek több oka is volt. Egyrészt a honvédigazolások kiállításához az illetékes egyleteknek rendelkezniük kellett adminisztrációval, másrészt a honvédnévkönyvek készítése is arra ösztönözte az adott szervezeteket, hogy összegyűjtsék tagjaik nevét.

Figyelmünkre méltó két honvédegylet: a Szatmár megyei és az Arad városi és megyei által kibocsátott egy-egy aprónyomtatvány is, amelyek alig vagy kevésbé ismertek, mivel helyi nyomdák termékei és nagy valószínűséggel kis példányszámban jelentek meg.

Innen ismerjük a Szatmár megyei Honvédegylet 1868-as igazoló bizottmányának névsorát és 1750 igazolt honvédjének a nevét és rendfokozatát. Ez alapján az 1868-ban ismert igazolt honvédek között 1 tábornok, 1 alezredes, 7 őrnagy, 30 százados, 29 főhadnagy, 52 hadnagy, 65 őrmester, 127 tizedes és 1438 közhonvéd volt.¹⁰⁷

¹⁰⁴ *Tolnamegyei Ujság*, 1927. április. 6. 6. o. és *Ress* 2000b. 14. o.

¹⁰⁵ *Szoleczky* 2018.

¹⁰⁶ *Friss Ujság*, 1928. június 3. 4. o. és *Népszava*, 1928. június 3. 15. o.

¹⁰⁷ A Szatmármegyei honvédegylet igazoló bizottmánya és igazolt honvédekének névsora. Szatmár, 1868. 1–28. o. HL VI. 14. 43. d.

tokkal. Az összehasonlítás alapján kiderül, hogy bár Korponay munkája később jelent meg, mégis Mikár közölte a frissebb adatokat. Korponaynál 103 tisztból 2 ezredes, 7 őrnagy, 17 százados, 21 főhadnagy, 44 alhadnagy, 12 egyéb beosztásban szolgáló tiszt, valamint 365 altiszt és közhonvéd névvel találkozhatunk, rendfokozatok szerint rendezve. Mikárral ellentétben Korponay közli az adott személyek alakulatát, illetve szolgálati helyét is.¹¹² Ezzel szemben Mikár az Abaúj megyei Honvédegylet taglistájában 111 tiszt adatait tünteti fel, és 495 legénységi állományú tagról tesz említést.¹¹³

További honvédösszeírásnak tekinthető az a Papp Izabella által közzétett kemény táblás, kézzel írott kötet, amelyet a Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Levéltár őriz, s címe *Jászkerületi honvédegylet. 1848/9 évi szabadság és alkotmány védőinek névjegyzéke. 1869.* A Jászkerületi Honvédegylet névsorában 42 tiszt szerepel, amelyből 1 őrnagy, 11 százados, 15 főhadnagy és 15 hadnagyi rendfokozatban állt, illetve 659 altiszt és közhonvéd neve került a kötetbe. További adatként bekerült a szolgálati hely és a lakhely is.¹¹⁴ Az egyletre vonatkozó adatokat összevettem a Mikár által közltekkel, és apróbb eltéréseket tapasztaltam. Mikár 1868-as adataiban tisztek esetében 4-gyel, altisztek és közhonvédek között 10-zel több szerepel, de itt az eltérés valószínűleg az időközbeni elhalálozásoknak köszönhető.¹¹⁵

Mikár kötetét követően látott napvilágot Morzsányi Sándor főhadnagy¹¹⁶ *7000 igazolt, s életben lévő 1848/49-iki honvédtiszt névjegyzéke rang és betűszerint* című munkája, amelyben az 1871-es Országos Honvédnaptárban szereplő névsort közli rendfokozat és betűrend szerint. Morzsányi névsora egy lista a tisztekről, de a lakhely megadása miatt mégis következtetni lehet belőle, hogy e tisztek mely honvédegylet tagjai lehettek. A Mikár-féle munkával összevetve arra következtethetünk, hogy az eltelt két évben az igazolt honvédtisztek száma mintegy 1500-zal nőtt.¹¹⁷

Novák Mihály *Zalavármegye az 1848–49. évi szabadságharcban* című művében a Zala megyei Honvédegylet törzskönyvét tette közzé. Novák anyagi okok miatt az eredetileg 2400 fős lista egy töredékét adta csak közre, viszont a törzskönyv az idők folyamán elveszett, így csupán az ő művében fellelhető adatok maradtak meg számunkra. A közölt adatok az 1867–1868-as állapotokat tükrözik, amikor az összeírás

¹¹² Korponay 1866–1878. I. k. 724–734. o.

¹¹³ Mikár 1869. 7–8. o.

¹¹⁴ Papp 2003. 354–372. o.

¹¹⁵ Mikár 1869. 53–54. o.

¹¹⁶ Morzsányi (Kruzsovsky) Jenő Sándor 1819-ben született. Katonai nevelőintézetben tanult, ezt követően önkéntes volt a 37. gyalogezredben. Leszerelését követően elvégezte Pesten a műintézeti és kereskedelmi iskolát. A szabadságharc kitörésekor tanárként Egerben dolgozott. Ott 1848 őszén katonai középiskolát szervezett és vezetett. Ebben a beosztásában október 19-étől hadnagy a 42. zászlóalj, majd főhadnagy a 94. zászlóalj létszámában. 1861-ben gyorsíróként ésapidíjas írnokként tevékenykedett Pesten. 1867-től hivatalnokként dolgozott a fővárosban. A Budapesti Honvédegylet tagja volt. 1892 februárjában halt meg Budapesten. Bona 1998–1999. II. k. 519–520. o.

¹¹⁷ Morzsányi 1871. 1–32. o.

megtörtént. Novák településenként tüntette fel a személyeket, elárulva róluk rendfokozatukat, alakulatukat, foglalkozásukat, illetve az elhalálozásuk tényét.¹¹⁸

Az általam hozott példák is mutatják, hogy Mikár Zsigmond névkönyveinek adatait erős kritikával kell kezelni, ahol lehet, más forrásokkal ütköztetve érdemes használni.

Az 1848–49-es Honvédegyletek Országos Egyesületének Központi Választmánya iratanyaga a Hadtörténelmi Levéltárban

A Központi Választmány 1867–1924 közötti időszakra eső iratanyaga¹¹⁹ tartalmazza a különböző honvédegyletek által az Országos Egyesülethez beküldött névlistákat. A fentebb bemutatott Arad városi és megyei, illetve a Szatmár megyei Honvédegylet nyomtatásban megmaradt névjegyzékei mellett további olyan lajstromokat is őriz a Hadtörténelmi Levéltár, amelyeket Mikár Zsigmond felhasználhatott 1868-ban vagy 1890-ben.¹²⁰

1874 végéről ismert a Bajai városi Honvédegylet névjegyzéke, melyben a tagok ábécésorrendben felsorolt neve mellett szolgálati helyük és rendfokozatuk, esetleges kitüntetésük is fel lett tüntetve. Az egyleti kimutatás alapján ekkor összesen 240 tagjuk volt, amelyből 40 tiszt, ebből 9 százados, 12 főhadnagy, 14 hadnagy és 5 egyéb speciális beosztású tiszt. A legényégi állomány összesen 200 főt számlált, amelyből 4 altisztként, 29 őrmesterként, 33 tizedesként, 5 őrzetőként és 129 közhonvédként szerepel.¹²¹ Mikár 1869-es munkájában szereplő adatokhoz képest az igazolt tisztek száma 12 fővel nőtt, míg a legénységi állomány a korábbi 142 főről 200 főre duzzadt.¹²²

A Baranya megyei Honvédegylet 1890-ben elküldte az Országos Honvédegylet számára az 1867–1889 között igazolt honvédjeinek névsorát. Feltüntették a honvéd életkorát, lakhelyét, foglalkozását, egészségi és anyagi helyzetét, nyugdíjra való jogosultságát, illetve az esetleges elhalálozását.¹²³

A Belső-Szolnok megyei Honvédegylet az 1867–1889 között igazolt tagjainak névsorát továbbította a központ felé. Az összeírásban az igazolt honvéd neve, rendfokozata, lakhelye, foglalkozása, egészségi és anyagi állapota, nyugdíjhelyzete van feltüntetve. Az összeíráskor már meghalt honvédekot megjelölték a listában.¹²⁴

A Bihar megyei Honvédegylet 1892-ben küldte meg az Országos Honvédegylet számára tagnévsorát. A névsorban szereplőknek csak a nevét és rendfokozatát ismerjük.¹²⁵

Az esztergomi 1848/9-iki Honvédegyesület névjegyzékének 1887-es évi kimutatása összesen 427 honvéd nevet tartalmazza, köztük azét az 54 személyét is, akik az ösz-

¹¹⁸ Novák 1906. 355–399 o.

¹¹⁹ HL VI. 14. 43. d.

¹²⁰ Bóhm 1998. 66. o.

¹²¹ Baja városi honvédegylet igazolt tagjainak névjegyzéke 1874 végéről. HL VI. 14. 2. d.

¹²² Mikár 1869.

¹²³ HL VI. 14. 43. d.

¹²⁴ Uo.

¹²⁵ Uo.

szeírás idejére már elhaláloztak. A lista végén található kimutatás szerint 91 személy jutott a koldulás sorsára.¹²⁶

Másolatban érkezett be az Országos Honvédegylet *A Győrvidéki 1848/9 honvédegylet 1867–1889 névlajstroma az 1867 májusa óta 1889. november 24-ig igazoltaknak* elevezésű dokumentum. Ebben a névsorban a Győr megye területén igazolt 1245 egykori honvéd adatai találhatóak meg. Külön pozitívum, hogy a dokumentum tartalmazza a szolgálati helyet, a rendfokozatot, a lakhelyet, a foglalkozást, az egészségi és vagyoni állapotot, valamint a nyugdíjban részesülést. Amennyiben az adott személy életben volt 1889-ben, úgy megadták az életkorát is.¹²⁷

A Hajdú kerületi Honvédegylet névlajstroma az 1867–1889 között igazolt 234 honvéd nevét tartalmazza. A dokumentum a győri egyletéhez hasonló struktúrában közölte az adatokat.¹²⁸

A Hódmezővásárhelyi városi Honvédegylet 1867–1889 közötti tagjainak listája több névjegyzékből tevődik össze. Az adatközlés módja nem tér el a más honvédegyletek által ebben az időben beküldött névsoroktól.¹²⁹

A Krassó megyei Honvédegylet főtisztjeinek névsora valószínűleg Mikár első munkájához készült. A lista az egylet 235 tagja közül csupán 59 honvédtiszt nevét tartalmazza, rendfokozatok alapján besorolva. Ezenkívül 177 fős altiszti és legénységi állományról tesz említést, de ezeknek a honvédeknek a neveit nem sorolja fel.¹³⁰

A Kraszna megyei Honvédegylet 1890-ből származó, az 1867–1868-as állapotot rögzítő tagnévsora 210 honvéd nevét tartalmazza. A tagok neve, rendfokozata mellett néhol a szolgálat helyéről is tájékoztatást kapunk. A dokumentum feltünteti, hogy kik haláloztak el az összeírás elküldésének idejére.¹³¹

A Komárom megyei és városi Honvédegylet 1889-ben összeírt névlajstromát szintén beküldték az Országos Honvédegylet számára. A listán szereplő 629 személy között 3 törzstiszt, 42 főtiszt, 150 altiszt és 434 közhonvéd található. A nevek mellett a honvédek rendfokozatát, lakhelyét, foglalkozását, egészségi állapotát, anyagi helyzetét, az összeírás idején az életkorát tüntették fel. Néhány személy esetében a dokumentum azt is elárulja, hogy az adott személy részesült-e nyugdíjban.¹³²

Ismerjük a Nyitra megyei Honvédegylet által összeírt tagnévsort, viszont a dokumentumból keletkezésének ideje nem derül ki, a legkésőbbi feltüntetett halálozási dátum 1898-as. A felsorolásban 936 honvéd neve szerepel a rendfokozatukkal, néhol

¹²⁶ HL VI. 14. 43. d.

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ Uo.

¹²⁹ Uo.

¹³⁰ Uo.

¹³¹ Uo.

¹³² Uo.

a foglalkozásukkal, a lakhelyükkel, illetve a honvédigazolványuk számával együtt. A névsor megjelöli az időközben elhalálozott honvédeket.¹³³

Szintén ismerjük a Rikán belüli Honvédegylet¹³⁴ 1896 szeptemberéből származó két tagnévsorát. A szeptember 6-án keletkezett lista 94, míg a szeptember 27-én keletkezett 493 egyleti tag adatait adja meg, így összesen 587 honvéd szerepel rajtuk. A név mellett a honvéd rendfokozata és lakhelye van feltüntetve.¹³⁵

A Szatmár megyei Honvédegylet már ismertetett 1868-as aprónyomtatványán kívül rendelkezik egy 1890-ből származó névsorral is. Ebben az összeírásban a tagok neve mellett az életkorukról, lakhelyükről, foglalkozásukról, egészségi és anyagi állapotukról, a szolgálati helyükről, valamint nyugdíjban részesülésükről kapunk tájékoztatást.¹³⁶

A Szepes megyei Honvédegylet esetében nem áll rendelkezésünkre összesített lista, az egylet a különböző időpontokban a területéről beérkezett listákat továbbította az országos központnak. Ezen megye iratait vizsgálva átérezhetjük Mikár Zsigmond helyzetét, akinek ezekből a szórvány névlajstromokból kellett összeállítania az egylet tagnévsorát.¹³⁷

A Tolna megyei Honvédegylet 1867–1890 között igazolt honvédjeinek összesített névjegyzéke 1152 honvédet sorol fel. A név mellett a rendfokozat, az alakulat és a lakhely szerepel. A megyében lévő települések közül Szekszárd 52 fős, Dunaföldvár 75 fős, Paks 35 fős névjegyzéket küldött meg az Országos Honvédegylet számára. Ezenkívül még a vármegye különböző járásából is megküldték a kimutatásaikat.¹³⁸

A Zala megyei Honvédegylet 1890-es tagnévsorát szintén beküldték az Országos Honvédegylet számára. A lista 350 személyt sorol fel, a bevett szokások szerinti adatokkal.¹³⁹

A Zemplén megyei Honvédegylet esetében szintén rendelkezésünkre áll az 1867–1889 között vezetett névlajstrom. Az 1890 februárjában lezárt lista 268 nevet tartalmaz és az 1889–1890-es névsorokkal megegyező információkat közöl számunkra.¹⁴⁰

A honvédösszeírásokból ismerjük még Karcag 41 fős és Kisújszállás 33 fős listáját, valamint a Sopron megyei Honvédegylet által beküldött 6 fős névsort.¹⁴¹

A Honvédegyletek Országos Egyesületének Központi Választmánya tagnévsorát 1879-ből, 1890-ből és 1897-ből ismerjük. Az első két lista rendkívül töredékes, hiányos. Az 1897-es névsor 694 főt sorol fel, viszont a nevükön kívül más adatot nem tartalmaz számunkra.¹⁴²

¹³³ HL VI. 14. 43. d.

¹³⁴ A Rikán belüli Honvédegylet Háromszék területén szerveződött.

¹³⁵ HL VI. 14. 43. d.

¹³⁶ Uo.

¹³⁷ Uo.

¹³⁸ Uo.

¹³⁹ Uo.

¹⁴⁰ Uo.

¹⁴¹ Uo.

¹⁴² Uo.

A Honvédmenház anyakönyve

Az idős, rokkant, esetleg mély szegénységben élő honvédek közül a szerencsésebbek felvételt nyertek a Soroksári úton lévő, 1872-ben megnyílt Honvédmenházba.¹⁴³ *A 48/49-iki agg honvédek menedékházának emlékkönyvében*¹⁴⁴ közlésre került az 1848–1849-es rokkant honvédek anyakönyve, amely eredetileg két kötetből állt, és 1873–1889 között összesen 414 honvéd nevet tartalmazza. Az utolsó név Eöry Jenő főhadnagyé volt. A honvédek neve mellett a rendfokozatuk, a belépésük ideje, illetve adott esetben kilépésük vagy elhalálozásuk ténye szerepel.¹⁴⁵ Az emlékalbum tartalmazza a kötet születésekor a Honvédmenházban lakó 150 személy nevét és rendfokozatát, beköltözési sorrendben. Ez alapján 18 főtiszt, 28 őrmester, 51 tizedes és 53 közharcos lakott az objektumban. Az utolsó, a listán szereplő honvédet 1901 decemberében vették fel az intézménybe.¹⁴⁶

Az 1848–49-es Honvédmenház Hadtörténelmi Levéltárban őrzött iratanyagai¹⁴⁷ között fennmaradt a Honvédmenház anyakönyvének két kötete. Az első könyv, amelyet 1873–1881 között vezettek, 206 nevet tartalmaz, és megegyezik az emlékkönyvben szereplő lista névsorával. Az intézmény első lakójától, Zólyomi Mihály századostól Lord Gáspár őrmesterig tart a lista. Ahol a név azonosítható a levéltári anyagban, ott az emlékalbum segítségével be tudjuk azonosítani az adott honvédet. Az emlékkönyvhöz képest a levéltári anyakönyvből több adatot is megtudhatunk: a honvéd neve mellett születési helye és éve, vallása, foglalkozása, családi állapota, rendfokozata is szerepel. Emellett az is kiderül az anyakönyvből, hogy mikor vették fel az illetőt a Honvédmenházba, és azt mely rendelet hagyta jóvá. Megtudhatjuk azt is, hogy az adott személy milyen körülmények között került ki a Menházból – ez leggyakrabban elhalálozás vagy kilépés miatt történhetett meg, de akadnak olyan esetek is, amikor súlyos fegyelmi vétség miatt eltávolították a renitens személyt az intézményből. A megjegyzések rovatában a honvédek ismert rokonainak neve is szerepel.¹⁴⁸

Az anyakönyv második kötete a Honvédmenház 1875–1912 közötti lakóinak nyilvántartását, összesen 962 honvéd nevet tartalmazza, amelyből az első 206 nevet az emlékkönyv is közölte. A mindkét névsorban szereplő személyek esetében az emlékalbumban vannak tévesztések, például az első név is eltér az anyakönyvben szereplőtől: Hegedűs Márton helyett az emlékkönyvben Hegedűs Nádor szerepel, ami azt mutatja, hogy szerkesztéskor nem minden nevet sikerült tökéletesen kiolvasni, tehát kritikával kell kezelni az emlékkönyvben szereplő névsort. A második kötet adatrovatai némileg

¹⁴³ Honvédmenház. Egykor.hu 2013. március 28. <http://egykor.hu/budapest-ix--kerulet/honvedmenhaz/3616> (A letöltés időpontja: 2020. március 31.)

¹⁴⁴ Emlékkönyv 1902.

¹⁴⁵ Uo. 36–49. o.

¹⁴⁶ Uo. 123–125. o.

¹⁴⁷ HL VI. 12. 45–46. r. sz.

¹⁴⁸ Uo. 45. r. sz.

eltérnek az elsőétől. Az utóbbiban feltüntették, hogy a bentlakó kap-e nyugdíjat és ebből mennyit fizet be a pénztárba, valamint a szolgálati helyet is megnevezték, elmentében az elsővel. A második kötetben található az intézményben lakó utolsó 48-as veterán neve, az 1928-ban elhunyt és sokáig tévesen utolsó 48-as honvédek tartott Lebó Istváné.¹⁴⁹

A kétkötetes Honvédmenházi anyakönyv 1873–1912 között összesen 1169 lakóról tesz említést. Az utolsó személy, akit ebben az időszakban bejegyeztek az anyakönyvbe, az 1912. július 15-én felvett Szabó Orbán volt. A Honvédmenházba 1912–1928 között felvett honvédekről egyelőre nem rendelkezünk listával, de személyük azonosítására jó esély mutatkozik.¹⁵⁰

Összegzés

Az általam bemutatott 48-as honvédösszeírások és névkönyvek az egykori honvédek szabadságharc utáni életének rekonstruálásához értékes támpontokat szolgáltatnak a kutatók számára.

Mikár *Honvéd schematizmusában* közölte az 1868-ban igazolt honvédek névsorát, és megadta a honvédegyletek által regisztrált legénységi állomány számát is. Virányi Vilmos egy másik szempontrendszer szerint gyűjtötte össze a szabadságharcban szolgáló tiszteket, Morzsányi Sándor pedig az 1871-ben életben lévőket közölte, ezzel kiegészítve Mikár 1869-es munkáját. Ez a három névkönyv a kiegyezés utáni időszakról ad számunkra átfogó képet.

Mikár 1891-es *Honvéd-névkönyve* különlegesnek számít a névkönyvek sorában, mert ezen a művön kívül kevés forrás állított emléket a szabadságharcban harcoló legénységi állománynak is. Ezek közé tartoznak a honvédegyleti igazolások, illetve ezek fennmaradt jegyzőkönyvei, a honvédegyleti tagnévsorok, a kényszersorozási jegyzőkönyvek, a gyászjelentések,¹⁵¹ a korabeli folyóiratok halálozási rovatai, a *Történelmi Lapok* hasábjai, valamint fényképek, amelyekre jó példával szolgál a Plohn-hagyaték.

Virányi Vilmos munkássága is hatalmas értéket képvisel, hiszen közölte a tiszti állomány jelentős részének kinevezési helyeit is. Ezáltal olyan személyekről is kapunk információt, akik hősi halált haltak a szabadságharc során, ezért velük kapcsolatban kevesebb adat áll rendelkezésünkre.

A honvédnévkönyvek a honvédegyleti mozgalom kutatásában is nagy jelentőségűek, mivel ezen szervezetek személyi állományára tudunk következtetni belőlük. Mikár

¹⁴⁹ HL VI. 12. 44. r. sz.

¹⁵⁰ Uo. 44–45. r. sz.

¹⁵¹ Lásd például az Országos Széchényi Könyvtár gyászjelentés-gyűjteményét: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/663648;jsessionid=E86C8A6C4350C4E08F45E555BC308838> (A letöltés időpontja: 2020. április 23.)

ezen felül az emlékműállításokat is számba vette, és közölte az egyesületek vezetőségeinek neveit is.

Mikárnak, Virányinak, Morzsányinak, Bernsteinnek, Korponaynak és társaiknak a munkája a honvédegyletek adminisztrációját is elősegítette, hiszen sokszor pont egy-egy névkönyv összeállítása érdekében gyűjtötték össze az adott településen vagy megyében az igazolt honvédeket. Az ismert honvédegyleti névsorok többsége az 1867–1890 közötti időszakban keletkezett.

Az igazolási rendszer kapcsán Mikár munkásságát vettem alapul, mert illeszkedik az igazolási hullámokhoz. Az igazolási rendszer nem volt tökéletes, számos esetben „ál-honvédek” is bekerültek az igazolt honvédek körébe és ezáltal Mikár is felvette őket a honvédnévkönyveibe. Ezeket a személyeket ma már nagyon nehéz utólag kiszűrni a valódi 48-as honvédek köréből: Mikár munkáit éppen ezért erős kritikával kell kezelni, és ott, ahol módunkban áll, más forrásokkal ütköztetni szükséges.

RÖVIDÍTÉSEK

MNL	Magyar Nemzeti Levéltár
OL	Országos Levéltár
GYMSM SL	Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára
HL	Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár
VI. 12.	Az 1848–49-es Honvédménház, 1886–1924
VI. 14.	Az 1848–49-es Honvédegyletek Országos Egyesületének Központi Választmánya, 1867–1924

BIBLIOGRÁFIA

- Bernstein* 1998. *Bernstein Béla: Az 1848/49-iki magyar szabadságharcz és a zsidók.* Budapest, 1898.
- Bona* 1998–1999. *Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–III. k.* Budapest, 1998–1999.
- Bona* 2008–2009. *Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. k.* Budapest, 2008–2009.
- Bona* 2015. *Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. k.* Miskolc, 2015.
- Bonhardt* 2007. *Bonhardt Edit: Legendás utolsók '48-ból avagy: („ágyban párnák között halni meg”).* In: *Emlékek a hadak útja mentén.* Szerk. *Ravasz István.* 2. k. Budapest, 2007. 41–44. o.

- Bóhm* 1998. Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc, az abszolutizmus kora, az 1848–49-es honvédmeház és az 1848–49-es honvédegyletek iratainak ismertető- és raktárjegyzéke. Összeáll. *Bóhm Jakab*. (Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok. Levéltári segédletek) Budapest, 1998.
- Csatáry* 1995. *Csatáry György*: A Bereg megyei 1848–49-es honvédegylet története. In: *Múltunk írott ereklyéi*. Szerk. *Uő*. Munkács–Budapest, 1995. 119–204. o.
- Demeter – Demeter* 2008. *Demeter Lajos – Demeter László*: Honvédnévkönyv – Sepsiszentgyörgyiek 1848–1849-ben. Barót, 2008.
- Emlékkönyv 1902. A 48–49-iki agg honvédek menedékházának emlékkönyve. Budapest, é. n. [1902 k.]
- Farkas* 2010. *Farkas Katalin*: Perczel Mór és a honvédegyleti mozgalom kibontakozása (1867–1868). *Hadtörténelmi Közlemények*, 123. (2010) 3. sz. 522–561. o.
- Farkas* 2015. *Farkas Katalin*: „Névtelen félistenek” viszontagságai. Az 1848–49-es honvédek segélyezésének és nyugdíjának ügye a dualizmus korában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 128. (2015) 2. sz. 415–444. o.
- Farkas* 2017. *Farkas Katalin*: „Régi honvédek” a kiegyezéses rendszerben. Az 1848–49-es honvédegyleti mozgalom története a kiegyezéstől az 1880-as évekig. *Hadtörténelmi Közlemények*, 130. (2017) 4. sz. 1017–1054. o.
- Hermann* 1999. *Hermann Róbert*: Megtorlás az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után. (Változó világ 27.) Budapest, 1999.
- Hermann* 2017. *Hermann Róbert*: Harmincöt év múlva. Görgei Artúr honvédtábornok rehabilitációs okmánya, 1884. május 30. *Veritas Évkönyv*, 2017. 57–72. o.
- Hermann* 2018. *Hermann Róbert*: Egy tanulságos névsor – Görgei Artúr honvédtábornok rehabilitációs okmányainak aláírói. *Veritas Évkönyv*, 2018. 23–44. o.
- Ivánka 1880. Ivánka Imre beszéde 1880. november 9. *Képviselőházi napló*, 1878/XIV. k. Budapest, 1878–1881.
- Korponay* 1866–1878. *Korponay János*: Abaujvármegye monographiája. I–II. k. Kassa, 1866–1878.
- Kossuth* 1882. *Kossuth Lajos*: Irataim az emigrációból. III. k. Budapest, 1882.

- Kovács* 2007. *Kovács István*: A lengyel légió lexikona, 1848–1849. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc lengyel résztvevőinek életrajzai. Budapest, 2007.
- Kovács* 2011. *Kovács István*: A Honvédségélyezési Alap Bizottságának tevékenysége, avagy a koronázási ajándék „kedvezményezettjei”. In: Magyar történelemtudomány az ezredfordulón. Glatz Ferenc 70. születésnapjára. Szerk. *Gecsényi Lajos – Izsák Lajos*. Budapest, 2011.
- Kovács* 2015. *Kovács István*: Honvédek, hírszerzők, légionisták. A szabadságharc lengyel résztvevőinek életrajzi lexikonja. 1848–1849. Budapest, 2015.
- MÉL Magyar Életrajzi Lexikon I–II. k. Főszerk. *Kenyeres Ágnes*. Budapest, 1967.
- Mikár* 1869. *Mikár Zsigmond*: Honvéd schematizmus, vagy is: az 1848/49-ki honvédseregéből 1868-ban még életben volt főtisztek névkönyve. Pest, 1869.
- Mikár* 1891. *Mikár Zsigmond*: Honvéd-névkönyv. Az 1848/49-diki honvédseregnek 1890-ben még életben volt tagjairól. Budapest, 1891.
- Morzányi* 1871. *Morzányi Sándor*: 7000 igazolt, s életben lévő 1848/9-diki honvédtiszt névjegyzéke rang és betűszerint. Pest, 1871.
- Novák* 1880. *Novák Gusztáv* beszéde 1880. november 30-án. *Képviselőházi napló*, 1878/XV. k. Budapest, 1878–1881.
- Novák* 1906. *Novák Mihály*: Zala vármegye az 1848–49. évi szabadságharcban. Zalaegerszeg, 1906.
- Oláh* 1892. *Oláh György*: Békésvármegye 1848–1849. 2. k. Gyula, 1892.
- Őriné Fodor* 1996. *Őriné Fodor Márta*: Az 1848/49-es Baranya megyei honvédegylet 1867-től 1890-ig. In: Tanulmányok Pécs történetéből, 2–3. Szerk. *Kajtár István*. Pécs, 1996. 195–212. o.
- Papp* 2003. *Papp Izabella*: Jászságiak az 1848–49-es szabadságharcban. A Jászkerületi Honvédegylet naplója. *Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve*, 18. (2003) 337–380. o.
- Plohn* 1992. *Plohn József*: Negyvennyolcas honvédportrék. Budapest, 1992.
- Ress* 2013. *Ress Zoltán*: A Hajdú-kerületi Honvédegylet 1848–1849-es honvédigazolásai. *Hadtörténelmi Közlemények*, 126. (2013) Különszám: Peremirat. Köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára. 171–177. o.

- Ress 2020a. *Ress Zoltán: Egy megosztó személyiség – Mikár Zsigmond élete és botrányai. A Hadtörténeti Múzeum Értesítője*, 20. (2020) 211–219. o.
- Ress 2020b. *Ress Zoltán: Lebó István, első az utolsók között – Az utolsó 1848–1849-es honvéd(ek) nyomában a korabeli sajtó tükrében. Történeti Muzeológiai Szemle*, 18. (2020) 7–50. o.
- Ress 2021. *Ress Zoltán: A Somogy megyei honvédegyelet története, 1861–1911. Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv*, 47–49. (2021) 111–138. o.
- Segélyezőbizottmány alapszabályai 1861. A Somogy Megyei Honvéd Segélyezőbizottmány alapszabályai. Kaposvár, 1861. április 11.
- Szakács 1973. *Szakács Margit: Vidacs János politikai pályafutása 1848–1867. Folia Historica*, I. (1972) 95–131. o.
- Szinyei 1902. Magyar írók élete és munkái. 8. k. Összeáll. *Szinyei József*. Budapest, 1902. <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinyei-jozsef-7891B/m-96B16/mikar-mikan-zsigmond-99D6C/> (A letöltés időpontja: 2020. április 16.)
- Szoleczky 2018. *Szoleczky Emese: „...a jövőben mind a honvédség alakulatai, mind a nagyközönség számára nyitva áll.” A Hadimúzeum megnyitása, 1937. A Hadtörténeti Múzeum Értesítője*, különszám. (2018) 11–72. o.
- Virányi 1867. *Virányi (Virnau) Vilmos: Honvédtiszti koszorú az 1848/9 évből. Pest*, 1867.

Zoltán Ress

VETERAN HONVÉD NOMINAL ROLLS AND CENSUSES

Contributions to the Afterlife and Cult of the War of Independence of 1848–1849

(Abstract)

The focus of the research article is on the nominal rolls and censuses of the former soldiers of the War of Independence of 1848–1849. The system of certifying the former “Honvéd” status of the Home Defence Association (Honvédegyelet) movement – started in 1860 but banned shortly after that, then re-established after the Reconciliation of 1867 – greatly facilitated the production of these lists. County, municipal, regional and district organisations registered veterans under their jurisdiction with varying degrees of success. In addition, the certification system was easy to circumvent, which is why the various lists and censuses of veterans based on the certificates issued for the purpose of applying for aid are also open to criticism. By examining Zsigmond

Mikár's nominal rolls of 1869 and 1891, the article also explores the question of how politically charged personal conflicts influenced these works.

The article focuses on the registers and the publications based on these registers created between 1860–1924, during the existence of the 1848 military veterans' associations, and therefore I have also examined the last census of 1848 veterans drawn up in 1926–1927. In my research I would have liked to incorporate all the archival sources and lists of the nominal rolls that Mikár, Vilmos Virányi, Sándor Morzsányi, János Korponay and others could have worked from, but this was only partially possible, therefore I used the military registers kept in the custody of the Hungarian Military History Archives as a representative sample, highlighting the complexity of the work involved in processing them.

Zoltán Ress

HONVÉD-NAMENSBÜCHER UND HONVÉD-ZUSAMMENSCHREIBUNGEN

Ergänzungen zum Nachleben und Kult des Freiheitskampfes von 1848–49

(Résumé)

Der Schwerpunkt der Studie liegt auf den Namensbüchern und Zusammenschreibungen der ehemaligen Honvéd-Soldaten des Freiheitskampfes von 1848–1849. Das System der Bescheinigungen der Bewegung der Honvéd-Vereine, das im Jahr 1860 eingeführt, jedoch schon bald verboten worden war und nach dem Ausgleich wieder eingeführt wurde, erleichterte die Entstehung dieser Arbeiten erheblich. Die Organisationen der Komitate, Städte, Regionen und Bezirke registrierten die Veteranen in ihrem Zuständigkeitsbereich mit wechselndem Erfolg. Außerdem konnte das System der Bescheinigungen leicht umgangen werden, weshalb auch die verschiedenen Honvéd-Namenslisten und -Zusammenschreibungen, die auf den für die Beantragung von Beihilfen ausgestellten Honvéd-Bescheinigungen beruhen, kritisch zu betrachten sind. Anhand der Untersuchung der Honvéd-Namensbücher von Zsigmond Mikár aus den Jahren 1869 und 1891 gehen wir auch der Frage nach, welche Wirkung politisch motivierte persönliche Konflikte auf diese Arbeiten hatten.

In meiner Studie konzentriere ich mich auf die Namenslisten und die darauf basierenden Veröffentlichungen aus der Zeit der Bewegung der Honvéd-Vereine von 1848 (1860–1924), deshalb habe ich auch die letzte Honvéd-Zusammenschreibung von 1848 aus dem Jahre 1926–1927 untersucht. Ich hätte gerne alle Archivquellen und Listen der Honvéd-Vereine, mit denen Mikár sowie Vilmos Virányi, Sándor Morzsányi, János Korponay und andere hatten womöglich arbeiten können, in meine Recherchen einbezogen, aber das war nur teilweise möglich, sodass ich die im Militärgeschichtlichen Archiv aufbewahrten Namenslisten der Honvéd-Vereine als repräsentatives Muster verwendet habe. Dabei verweise ich auch auf die Komplexität und den Umfang der mit ihrer Aufarbeitung verbundenen Arbeit.

Zoltán Ress

REGISTRES MATRICULES ET RECENSEMENTS MILITAIRES

Contribution à la mémoire et au culte de la guerre d'indépendance de 1848–1849

(Résumé)

L'étude est centrée sur les registres matricules et les recensements des anciens combattants de la guerre d'indépendance de 1848–1849. Le système d'attestations mis en place par les associations d'anciens combattants, créées en 1860 et aussitôt interdites avant d'être à nouveau

autorisées après le Compromis, a grandement facilité ces travaux. Ces organisations municipales, cantonales, départementales et régionales ont enregistré les anciens combattants relevant de leur compétence avec plus ou moins d'efficacité. En outre, le système d'attribution des attestations était facile à déjouer, c'est pourquoi les différentes listes et recensements d'anciens combattants, basés sur les attestations délivrées en vue de l'obtention d'une aide, sont sujets à caution. En examinant les registres matricules militaires de 1869 et de 1891 de Zsigmond Mikár, nous explorerons également la question de savoir comment les conflits personnels à connotation politique ont influencé ces ouvrages.

Mon étude se focalise sur les registres matricules et les publications basées sur ces registres créés entre 1860 et 1924, soit durant la période active des associations d'anciens combattants de 1848–1849, ainsi que sur leur dernier recensement établi en 1926–1927. Dans mes recherches, j'aurais voulu intégrer l'ensemble des sources d'archives et des listes des associations d'anciens combattants sur lesquelles Mikár, Vilmos Virányi, Sándor Morzsányi, János Korponay ont basé leurs travaux, mais cela n'a pas été toujours possible. J'ai donc utilisé les registres matricules des associations d'anciens combattants conservés dans les Archives d'histoire militaire comme échantillon représentatif, en mettant en évidence la complexité du travail que nécessite leur traitement.

Золтан Реши

ПОИМЁННЫЕ КНИГИ ГОНВЕДОВ И ПЕРЕПИСЬ СОЛДАТ.

Дополнения к последующей жизни и культу борьбы за свободу 1848–49-ых гг.

(Резюме)

В центре исследования находятся реестры и переписи бывших гонведов борьбы за свободу 1848–1849-ых гг. Система подтверждения движения гвардии гонведов, которая была начата в 1860-ом году и вскоре была запрещена, а затем вновь сформулирована после соглашения, значительно облегчила создание этих работ. Уездные, городские, областные и районные организации с различной результативностью переписали ветеранов по месту жительства. К тому же, систему подтверждения было легко обыграть, поэтому различные списки и переписи, составляемые на основании военных удостоверений, выдаваемых для заявок на пособие, требуют критического подхода. Изучая военные поимённые списки Жигмонда Микара 1869 и 1891-ых годов, мы также рассматриваем круг вопросов о том, как влияли политически окрашенные личные противоречия на эти работы.

Мое исследование сосредоточено на именных списках, сделанных в периоде 48-ого движения гвардии гонведов, также между 1860 и 1924-ими годами, и сообщениях, основанных на них, именно поэтому я изучил также и последнюю 48-ую перепись венгерских гонведов, изготовленную в 1926–1927-ых годах. В ходе своего исследования я хотел бы включить все письменные архивные источники, списки военных объединений, с которыми могли работать Микар и Вилмош Вираньи, Шандор Моржаны, Янош Корпонай и другие, но это было возможно только лишь частично, поэтому в качестве репрезентативного образца я использовал списки гвардии гонведов, хранящиеся в Военно-историческом Архиве, освещая ещё и то, что насколько сложна и комплексна работа по их обработке.